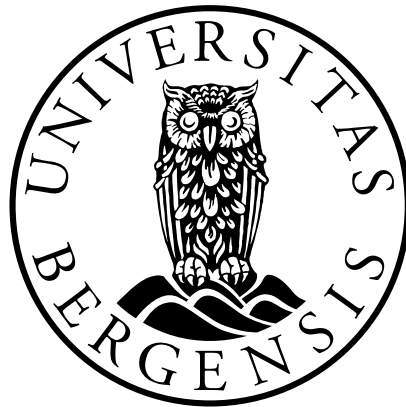

Foretaksstraff for miljøkriminalitet

Hvilken betydning har forebyggende tiltak for foretakets straffansvar ved brudd på miljølovgivning?

Kandidatnummer: 209

Antall ord: 14 865

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

1. juni 2015

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	3
1.1 Problemstilling og aktualitet	3
1.2 Avgrensning	6
1.3 Rettskildebildet	6
1.4 Avhandlingens struktur og metode	7
2 Foretaksstraffens formål og kort omtale av miljøkriminalitet	8
2.1 Foretaksstraffens formål	8
2.2 Miljøkriminalitet	10
3 Lovhjemmelen for foretaksstraff i norsk rett	11
3.1 Vilkårene for straffansvar etter straffeloven § 48 a	11
3.1.1 Grunnvilkåret for foretaksstraff	11
3.1.2 Handlingen må være foretatt ”på vegne av” foretaket	12
3.1.3 Hvilke rettssubjekter kan ilegges foretaksstraff?	13
3.1.4 Anonyme og kumulative feil.....	13
3.1.5 Reaksjoner etter straffeloven § 48 a tredje ledd	13
3.2 Utøvelse av kan-skjønn etter straffeloven § 48 b	13
3.2.1 Om foretaket ved retningslinjer, instruksjon, opplæring, kontroll eller andre tiltak kunne ha forebygget overtredelsen jf. straffeloven § 48 b bokstav c.....	15
4 Analyse av avgjørelser om foretaksstraff for miljøkriminalitet	16
4.1 Innledende bemerkninger	16
4.2 Analyse av domstolens drøftelse av spørsmålet om foretaket bør ilegges foretaksstraff jf. straffeloven § 48 a jf. § 48 b	16
4.2.1 Hensynet til straffens preventive virkning	16
4.2.2 Overtredelsens grovhet.....	18
4.2.3 Om foretaket ved retningslinjer, instruksjon, opplæring, kontroll eller andre tiltak kunne ha forebygget overtredelsen	20
4.3 Oppsummering og vurdering	25
5 Analyse av avgjørelser om foretaksstraff for brudd på annen lovgivning	28
5.1 Innledende bemerkninger	28
5.2 Analyse av Høyesteretts drøftelse av spørsmålet om foretaket bør ilegges foretaksstraff jf. straffeloven § 48 a jf. § 48 b	29
5.2.1 Rt. 2008 s. 996 (KPMG)	29
5.2.2 Rt. 2012 s. 770 (Norcem)	30
5.2.3 Rt. 2013 s. 1025 (Norconsult)	31
5.2.4 Andre avgjørelser	32
5.3 Oppsummering og vurdering i lys av straffesakene om miljøkriminalitet	33
6 Rettspolitiske vurderinger av om gjeldende rett er hensiktsmessig	35
6.1 Innledende bemerkninger	35
6.2 Hvorfor har Høyesterett større og mer detaljert fokus på forebyggende tiltak i avgjørelsene som gjelder brudd på annen lovgivning?	36
6.3 Bør det fokuseres mer på foretakets forebyggende tiltak i miljøkriminalitetssaker?	38
6.4 Hvilke rettslige virkemidler bør innføres for å øke fokuset på forebyggende tiltak i saker som gjelder miljøkriminalitet?	43
Kilder	48

1 Innledning

1.1 Problemstilling og aktualitet

Tema for denne avhandlingen er foretaksstraff for miljøkriminalitet. Straffeloven¹ §§ 48 a og 48 b gir generell hjemmel for å idømme foretaksstraff dersom straffbare handlinger er foretatt på vegne av et foretak. Naturmiljøet har strafferettslig beskyttelse mot ulovlige krenkelser fra virksomheter gjennom straffebestemmelser i særlovgivningen og i den alminnelige straffeloven. Virksomhetens arbeid for å eliminere risiko for miljøskade som driften representerer, er en av omstendighetene det skal tas hensyn til når straffansvar drøftes jf. straffeloven § 48 b bokstav c.

Truslene fra miljøkriminalitet er så påtrengende og skademulighetene så enorme, ikke minst ved kumulative og skjulte skadevirkninger over tid og i geografisk utstrekning, at det er klart at miljøkriminalitet er et onde.² Strafferettslige virkemidler er viktige i arbeidet med å forebygge og bekjempe miljøkriminalitet.³ Ønsket om en effektiv strafferettslig bekjempelse av miljøkriminalitet har ført til at norske myndigheter, i løpet av de siste tiårene, har iverksatt en rekke konkrete tiltak for å intensivere kampen mot miljøkriminalitet. De senere år har lovgiver blant annet økt strafferammene i straffebestemmelsene til en rekke miljølover.⁴ Et eksempel er straffebestemmelsen i vannressursloven § 63 som nå angir en øvre strafferamme på fengsel i to år.⁵ Innføringen av generalklausulen om miljøkriminalitet i straffeloven § 152 b hadde videre til hensikt å signalisere opptrapping av arbeidet for å bekjempe miljøkriminalitet.⁶

¹ Lov 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov (straffeloven).

² Georg Fr. Rieber-Mohn, "Miljøkriminalitet – med vekt på krenkelser av det ytre miljø", *Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskab*, 1989 s. 5-16 (s. 15).

³ Georg Fr. Rieber-Mohn s. 8.

⁴ Fullstendig oversikt over lovendringer i perioden 1990-2005 jf. Cathrine Hambro, *Praktisk miljørett*, Bergen 2006 s. 56-73.

⁵ Lov 24. november 2000 nr. 82 om vassdrag og grunnvann (vannressursloven) § 63 tredje ledd.

⁶ Ot.prp. nr. 92 (1992-1993) Om lov om endringer i straffeloven (generalklausul om miljøkriminalitet) s. 9 og 10.

Rettspraksis fra de siste 15 årene viser at domstolene, med Høyesterett i spissen, har hevet straffnivået i saker som gjelder miljølovbrudd.⁷ Eksempelvis ble daglig leder i Rt. 2012 s. 65, omtalt som Vest Tank-saken, dømt til to års ubetinget fengsel, og fem års rettighetstap for eksplosjoner på et tankanlegg. I tillegg vedtok selskapet et forelegg på to millioner kroner for ulykken. Det kan også nevnes at riksadvokaten har bestemt at miljøkriminalitet skal prioriteres i straffesaksbehandlingen i 2015.⁸ Miljøvern saker får som regel stor mediedekning. Dette viser at naturmiljøet har et reelt strafferettslig vern, og at miljøkriminalitet er et aktuelt og høyt prioritert kriminalitetsområde.

I dag pågår det også en utvikling på korrupsjonsområdet. Siden starten av 2000-tallet har det blitt satt svært stort fokus på, først internasjonalt og deretter på nasjonalt nivå, de alvorlige skadevirkningene av korrupsjon. I dag ser vi derfor at det brukes mye tid og ressurser på anti-korrupsjonsarbeid. ØKOKRIM-sjefen, Trond Eirik Schea, gjør rede for denne utviklingen i en artikkel fra det nordiske juristmøtet i 2014.⁹ I artikkelen drøftes selskapers forebyggende arbeid mot korrupsjon, såkalte anti-korrupsjonsprogrammer. Forfatteren omtaler den nye britiske korrupsjonsloven som hjemler selskapsstraff for korrupsjon, med mindre selskapet kan bevise at det hadde adekvate anti-korrupsjonsprosedyrer. Ett av budskapene til forfatteren er at selskapenes anti-korrupsjonsprogrammer må få stor betydning når norske domstoler i fremtiden skal avgjøre om straffansvar bør ilegges etter straffeloven § 48 a jf. § 48 b bokstav c.¹⁰

Høyesterett har nylig avsagt dom i en omfattende korrupsjonssak mot selskapet Norconsult. Saken er gjengitt i Rt. 2013 s. 1025. Førstvoterende drøfter utførlig spørsmålet om selskapet kunne bebreides for overtredelsene etter straffeloven § 48 b bokstav c. Selskapet ble frifunnet fordi det forelå tungtveiende grunner som talte mot foretaksstraff. Likevel illustrerer dommen etter min mening at Høyesterett stiller høye krav til hva Norconsult burde ha gjort for å forhindre korrupsjonen.

Sett i sammenheng med rettspraksis, tegner det seg to ulike bilder hva gjelder bruken av foretaksstraff på disse to samfunnsområdene. Nærmere bestemt synes det å foreligge ulikt

⁷ Fullstendig oversikt over rettspraksis fra perioden 1990-2005 jf. Cathrine Hambro s. 73-84.

⁸ Rundskriv nr. 1/2015 Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i 2015 – Politiet og statsadvokatene s. 8.

⁹ Trond Eirik Schea, "Selskapsstyring og antikorrupsjon. Hvordan skal selskaper styres for å unngå korrupsjon?", *Artikkel i referat fra nordisk juristmøte*, 2014 s. 389-399 (s. 389).

fokus på foretakenes forebyggende tiltak i strafferettslig og kriminalitetsforebyggende sammenheng. Disse betraktningene ligger til grunn for mitt ønske om å undersøke hvilke krav det etter gjeldende rett stilles til selskaper når det gjelder forebyggende tiltak mot miljølovbrudd, og hvorfor det tilsynelatende arbeides mer for å forebygge korrupsjon enn miljøkriminalitet.

Problemstillingen er følgelig hvilken betydning forebyggende tiltak har for foretakets straffansvar ved brudd på miljølovgivning. Siktemålet med avhandlingen er todelt. For det første er formålet å bidra til å klargjøre gjeldende rett. Nærmere bestemt hvordan domstolene gjennomfører skjønnsutøvelsen etter straffeloven § 48 a jf. § 48 b, og hvilken betydning forebyggende tiltak har i drøftelsen jf. straffeloven § 48 b bokstav c. For det andre er formålet å argumentere for at det bør innføres rettslige virkemidler for å styre utviklingen av gjeldende rett i en mer hensiktsmessig retning.

Begrepene miljøkriminalitet og miljølovgivning er sentrale i fremstillingen. Miljøkriminalitet skal forstås som straffbare handlinger rettet mot det ytre miljø.¹¹ Med det ytre miljø menes naturen som omgir oss, herunder alle dens ikke-levende bestanddeler og levende organismer. Miljø som er skapt av mennesker eller påvirket av mennesker, eksempelvis bevaringsverdige kulturminner og kulturlandskap, omfattes også av begrepet.¹² Miljøkriminalitet deles ofte inn i hovedgruppene forurensningskriminalitet, natur- og faunakriminalitet og kulturminnekriminalitet.¹³ Denne tredelingen bygger i hovedsak på systematikken i generalklausulen om miljøkriminalitet i straffeloven § 152 b.¹⁴ Miljølovgivning er så vidt meg bekjent ikke gitt en entydig definisjon. Her skal miljølovgivning forstås som lover og enkeltbestemmelser som direkte eller indirekte beskytter det ytre miljø. Forurensningsloven og naturmangfoldloven er eksempler på miljølovgivning.¹⁵

¹⁰ Trond Eirik Schea s. 399.

¹¹ Cathrine Hambro s. 52.

¹² Cathrine Hambro s. 53.

¹³ Cathrine Hambro s. 54 og 55. ØKOKRIM anvender også denne inndelingen se hjemmesiden: <http://www.okokrim.no/definisjon-miljokriminalitet>

¹⁴ Hans Tore Høviskeland, Rune B. Hansen og Jørn Holme, *Hva er miljøkriminalitet? Håndbok i bekjempelse av miljøkriminalitet*, Oslo 2005 s. 4.

¹⁵ Lov 13. mars 1981 nr. 6 om vern mot forurensninger og om avfall (forurensningsloven). Lov 19. juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven).

1.2 Avgrensning

Oppgaven tar for seg domstolenes skjønnsmessige kompetanse til å vurdere om foretaksstraff bør idømmes. Det er altså uttrykksformen ”kan” i straffeloven § 48 a, og momentene i straffeloven § 48 b som er gjenstand for analyse. Noen avgrensninger følger derfor direkte av problemstillingen. For det første har jeg valgt å avgrense mot drøftelser av straffbarhetsvilkårene i straffeloven § 48 a, og straffutmålingsspørsmål etter straffeloven § 48 b. Straffeprosessuelle og selskapsrettslige spørsmål holdes også utenfor. Videre avgrenses det mot europeiske og internasjonale rettsregler vedrørende tematikken. Da avhandlingen består hovedsakelig av analyser av rettspraksis skal spørsmål om den nye straffeloven av 2005 holdes utenfor.¹⁶ Men jeg skal naturligvis diskutere spørsmål fra de nevnte tema dersom det er relevant.

1.3 Rettskildebildet

Da vi er på strafferettens område er legalitetsprinsippet avgjørende jf. Grunnloven § 96.¹⁷ Det innebærer at lovtekst er den primære rettskilden. Avhandlingens problemstilling gjelder imidlertid domstolenes gjennomførelse av kan-skjønn etter straffeloven § 48 a jf. § 48 b. Den mest sentrale rettskilden er følgelig høyesterettspraksis. Forarbeider er også en sentral rettskilde. Høyesterett har imidlertid avsagt få avgjørelser om foretaksstraff, og kun et fåtall av disse gjelder miljøkriminalitet. Lagmannsrettsavgjørelser skal derfor også analyseres. Avgjørelser fra lagmannsrettene har normalt lavere rettskildemessig vekt. På grunn av rettskildesituasjonen vil imidlertid lavere domstolers praksis få en mer fremtredende rolle. Rettskildematerialet er i dette henseendet begrenset, og det har naturligvis konsekvenser for rekkevidden av analysene. Jeg skal imidlertid argumentere for at det kan utledes en klar slutning fra domstolenes drøftelser, slik at det begrensede antallet høyesterettsavgjørelser ikke bør være avgjørende.

Videre er juridisk teori en sentral rettskilde, særlig i den rettspolitiske vurderingen i kapittel seks. I mangel av mer autorative rettskilder, slik som praksis fra Høyesterett, vil juridisk teori kunne være veiledende. Det er skrevet en del om foretaksstraff og om miljøkriminalitet.

¹⁶ Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven).

¹⁷ Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven).

Boken skrevet av Knut Høivik, og Rune B. Hansen sine artikler om miljøkriminalitet har vært sentrale under arbeidet med fremstillingen.

1.4 Avhandlingens struktur og metode

I *kapittel to* skal formålet og den legislative begrunnelsen til foretaksstraff presenteres. I tillegg skal jeg si litt om hva miljøkriminalitet er for å belyse hvilke utfordringer denne kriminalitetstypen byr på. Videre i *kapittel tre* skal det gjøres rede for bestemmelsene i straffeloven §§ 48 a og 48 b gjennom bruk av alminnelig anerkjent juridisk metode. Fremstillingens hoveddel har jeg valgt å dele inn i kapittel fire, fem og seks. I *kapittel fire* skal avgjørelser om foretaksstraff for miljøkriminalitet, fra Høyesterett og lagmannsrettene, analyseres. Deretter skal avgjørelser fra Høyesterett om foretaksstraff for brudd på annen lovgivning analyseres i *kapittel fem*.

Jeg skal anvende samme metode i disse to kapitlene, og den følgende beskrivelsen gjelder derfor begge. Det ene formålet er som nevnt å klargjøre gjeldende rett, og det skal gjøres ved å analysere og sammenholde avgjørelser. I analysen skal alminnelig anerkjent juridisk metode anvendes. Jeg skal for det første identifisere hvordan domstolene argumenterer i hensiktsmessighetsvurderingen etter straffeloven § 48 a jf. § 48 b. Deretter skal det vurderes om det foreligger felles elementer i domstolenes drøftelser, herunder om disse eventuelt gir dekning for å si noe generelt om hva domstolene vektlegger i hensiktsmessighetsvurderingen. For øvrig har arbeidet med fremstillingen avdekket at metoden er svært konkret, ettersom domstolenes gjennomførelse av skjønnsutøvelsen i hovedsak beror på vurderinger av faktiske omstendigheter.

Avslutningsvis i *kapittel fem* skal høyesterettsavgjørelsene om brudd på annen lovgivning vurderes i lys av sakene som gjelder miljøkriminalitet. Konklusjonene fra denne vurderingen danner så grunnlaget for de rettspolitiske vurderingene som skal foretas i *kapittel seks*.

2 Foretaksstraffens formål og kort omtale av miljøkriminalitet

2.1 Foretaksstraffens formål

Hensikten med straff er å få straffede og andre til å avstå fra den uønskede adferden.¹⁸ Sentralt i begrunnelsen for straff er derfor straffens evne til å avholde borgerne fra å begå straffbare handlinger.¹⁹ Dette omtales som straffens preventive virkning, og det skilles mellom allmennpreventiv virkning og individualpreventiv virkning. Den allmennpreventive virkning betegner straffens evne til å avholde folk flest fra å foreta straffbare handlinger, den individualpreventive virkning gjelder på sin side virkningen overfor den enkelte som blir straffet.²⁰ Den allmennpreventive virkning antas oppnådd gjennom at straff skal ha en avskrekkende virkning, og at bruken av straff skal ha en moraldannende virkning over tid.²¹ I forarbeidene nevner departementet disse virkningene som søkes oppnådd gjennom bruk av foretaksstraff når det uttales at ”straffen må søkes utmålt på en slik måte at den så vidt mulig vil virke avskrekkende og normdannende for fremtiden”.²² Behovet for å straffe foretak begrunnes altså med de samme grunnleggende synspunkter som fremholdes når straffansvar overfor fysiske personer blir begrunnet.

Foretaksstraffens hovedformål er å styrke straffebudets preventive virkning.²³ I forarbeidene fremholdes det i tillegg at behovet for å straffe foretak har blitt større de siste årene, ettersom økt samfunnsmessig regulering har ført til nye lovbruddstyper som ofte vil skje i forbindelse med foretaks virksomhet.²⁴ Straffansvar for foretak skal altså bidra til at personer avstår fra å begå lovovertridelser på vegne av det straffede foretaket og andre foretak. Det neste spørsmålet blir hvordan foretaksstraff er ment å oppnå en slik preventiv effekt.

Knut Høivik angriper dette spørsmålet ved å drøfte hvilken funksjon foretaksstraffen har. ”Kjernen i foretaksstraffens preventive mekanisme er at ansvaret skal fungere som et

¹⁸ NOU 1983: 57 Straffelovgivningen under omforming s. 50.

¹⁹ NOU 1983: 57 s. 50.

²⁰ NOU 1983: 57 s. 50.

²¹ NOU 1983: 57 s. 50.

²² Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) Om lov om endringer i straffeloven m.m. (straffansvar for foretak) s. 34.

²³ Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) avsnitt 1.

organisatorisk incitament til å forhindre lovbrudd i organisasjonen.”²⁵ Det betyr at trusselen om foretaksstraff skal bidra til å stimulere foretakets beslutningssystem til å organisere virksomheten på en slik måte at det ikke begås straffbare handlinger i forbindelse med virksomheten.²⁶ Høivik spør deretter hvilke organisatoriske tiltak foretakets beslutningssystem kan implementere for å motvirke lovbrudd.²⁷ Foretaket kan, i følge han, for det første sørge for å utnevne tillitsvalgte og ansatte som er kvalifisert til å oppfylle sin funksjon i virksomheten. Videre kan beslutningssystemet sørge for opplæring, retningslinjer og informasjon om hvordan de ansatte skal gjøre sitt arbeid. Ytterligere kan instruksjoner om hvordan de ansatte skal utføre sitt arbeid bidra til å forhindre lovbrudd. Endelig kan løpende og etterfølgende kontroll av de ansattes arbeid bidra til å forebygge lovbrudd i forbindelse med virksomheten.²⁸ Det kan allerede her bemerkes at ordlyden i straffeloven § 48 b bokstav c fanger opp alle disse organisatoriske tiltakene som Høivik gjør rede for.

Videre fremgår det av forarbeidene at det er behov for å kunne ilegge foretaksstraff for å unngå at et forhold forblir ustraffet i tilfeller hvor det foreligger anonyme feil.²⁹ Det uttales også at man ved såkalte kumulative feil kan gjøre foretaket som sådant ansvarlig, og slik unngå at forholdet ikke blir straffet.³⁰ Foretaksstraffen er derfor egnet til å bidra til å motvirke pulverisering av straffansvaret. Foretaket kan dermed ilegges foretaksstraff i en situasjon hvor det er klart at en lovovertrødelse er begått på vegne av foretaket, men hvor ingen oppfyller vilkårene for personlig straffansvar, eller det ikke er mulig å identifisere, eller føre bevis mot ansvarlig enkeltperson.³¹

Den preventive virkning av foretaksstraff vil også kunne bero på straffutmålingen. I forarbeidene ble det argumentert for at adgangen til å straffe foretaket som sådant åpnet for at boten bedre kunne tilpasses overtredelsens grovhet.³² Dessuten vil straffutmålingen kunne tilpasses foretakets selvstendige økonomiske stilling jf. straffeloven § 27. Endelig fremgår det av forarbeidene at foretaksstraff ikke innebærer en personlig bebreidelse overfor eierne av

²⁴ Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) s. 7.

²⁵ Knut Høivik, *Foretaksstraff. En analyse av ansvarskonstruksjonen og dens historiske, rettspolitiske og moralske forutsetninger*, Oslo 2012 s. 69.

²⁶ Knut Høivik s. 70.

²⁷ Knut Høivik s. 70.

²⁸ Knut Høivik s. 70 og 71.

²⁹ Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) s. 6 og 7.

³⁰ Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) s. 7.

³¹ Knut Høivik s. 74.

³² Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) s. 6.

foretaket.³³ Men foretaksstraff kan på den annen side ha en stigmatiserende effekt overfor foretaket som en enhet, som består i redusert omdømme.³⁴

2.2 Miljøkriminalitet

Et grunnproblem i miljøretten er at mange miljøverdier er såkalte ”fellesgoder”. Det vil si goder som kan nyttes og brukes av enhver som ønsker det.³⁵ Alle som ønsker kan gå en tur i fjellheimen, eller nyte roen som skogens yrende, og balanserte liv skjenker dens besøkende. Det kan ikke settes en prislapp på disse fellesgodene og de har heller ingen annen økonomisk verdi for bestemte personer.³⁶ Videre kan naturen selv ikke opptre rettslig.³⁷ ”Forurensede vassdrag, ulovlig felte dyr eller ødelagte kulturminner leverer ikke inn anmeldelser.”³⁸ I miljøkriminalitetssaker er det derfor sjeldent en fornærmet i vanlig forstand. Et annet kjennetegn ved miljøkriminalitet er at det, i likhet med økonomisk kriminalitet, foregår innenfor virksomheter som ellers er lovlige og samfunnsnyttige.³⁹ I den grad miljøkriminalitet begås forsettlig ”er det god grunn til å anta at den er resultat av overveielser om hva som lønner seg økonomisk og arbeidsmessig for vedkommende virksomhet.” På bakgrunn av dette antas det at trusselen om straff vil være en viktig motiverende faktor i beslutningssystemet til virksomheter.⁴⁰ Endelig er statens anvendelse av straff i miljøkriminalitetssaker en markering av at miljøverdier er en felles arv som må beskyttes maksimalt av rettssystemet.⁴¹

³³ Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) s. 7.

³⁴ Knut Høivik s. 77.

³⁵ Hans Chr. Bugge, *Lærebok i miljøforvaltningsrett*, 3. utgave, Oslo 2011 s. 44.

³⁶ Hans Chr. Bugge s. 45.

³⁷ Hans Chr. Bugge s. 43.

³⁸ Cathrine Hambro s. 53.

³⁹ Cathrine Hambro s. 53.

⁴⁰ Georg Fr. Rieber-Mohn s. 7.

⁴¹ Hans Tore Høviskeland, Rune B. Hansen og Jørn Holme s. 5.

3 Lovhjemmelen for foretaksstraff i norsk rett

3.1 Vilkårene for straffansvar etter straffeloven § 48 a

Norge fikk generell hjemmel for å ilegge foretak straffansvar da straffeloven §§ 48 a og 48 b ble innført ved lov 20. juli 1991 nr. 66. Dette betyr at straffeloven § 48 a i prinsippet gir hjemmel for foretaksstraff ved overtredelse av alle straffesanksjonerte bestemmelser, enten de finnes i særlovgivningen eller i straffeloven.⁴² Straffeloven § 48 a første ledd lyder som følger:

”Når et straffebed er overtrådt av noen som har handlet på vegne av et foretak, kan foretaket straffes. Dette gjelder selv om ingen enkeltperson kan straffes for overtredelsen.”

Regelen i straffeloven § 48 a er formulert som en kan-regel. Spørsmålet om straffansvar skal ilegges eller ikke er alltid overlatt til domstolenes skjønnsmessige kompetanse, selv om vilkårene for straff er oppfylt. Straffeloven § 48 b regulerer utøvelsen av den skjønnsmessige kompetansen. Det fakultative ansvaret ble av departementet ansett som en nødvendig motvekt mot det prinsipielt sett meget vidtrekkende foretaksansvaret som ble innført da hjemmelen for foretaksstraff ble gjort generell.⁴³

Spørsmålet om vilkårene for å straffe etter straffeloven § 48 a er oppfylt hører prosessuelt under skyldspørsmålet. Spørsmålet om foretaket bør straffes, og straffutmålingen etter straffeloven § 48 b hører prosessuelt under straffespørsmålet.⁴⁴

3.1.1 Grunnvilkåret for foretaksstraff

Foretaksstraff forutsetter at noen har ”overtrådt” et straffebed jf. straffeloven § 48 a første ledd. Det betyr at handlingen må være straffesanksjonert i særlovgivningen eller i

⁴² Magnus Matningsdal, Kommentarer til straffeloven, Rettsdata norsk lovkommentar, mai 2015: <http://abo.rettsdata.no/browse.aspx?sDest=gL19020522z2D10z2EzA748A> note 466.

⁴³ Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) s. 22.

⁴⁴ Magnus Matningsdal note 470.

straffeloven.⁴⁵ Det fremgår av forarbeidene og rettspraksis at formuleringen ”overtrådt” tilsier at de objektive vilkår for straff må være oppfylt.⁴⁶ Dermed må handlingen gå inn under den objektive gjerningsbeskrivelsen i et straffebud og det må ikke foreligge en straffrihetsgrunn, som for eksempel nødverge eller nødrett.⁴⁷

En fysisk person kan ikke straffes med mindre hun har utvist skyld, og som hovedregel kreves det at hun handlet forsettlig jf. straffeloven § 40. Personen som handlet på vegne av et foretak må også oppfylle skyldkravet som straffebudet fastsetter. Dette fremgår av Høyesteretts avgjørelse i Rt. 2002 s. 1312. Saken gjelder et selskaps brudd på flaggeplikten etter verdipapirlovgivningen. Førstvoterende uttaler: ”En ren konstatering av at det foreligger en objektiv overtredelse av det aktuelle straffebudet, er ikke tilstrekkelig ... For at foretaksstraff skal kunne anvendes, må det etter dette enten foreligge skyld - forsett eller uaktsomhet - hos en enkeltperson som handler på vegne av foretaket, eller anonyme og/eller kumulative feil.”⁴⁸

3.1.2 Handlingen må være foretatt ”på vegne av” foretaket

Handlingen må være foretatt av noen som handlet ”på vegne av” foretaket jf. straffeloven § 48 a første ledd. Vilkåret innebærer at den som har begått overtredelsen må ha positiv hjemmel for at vedkommende handlet på vegne av foretaket. Positiv hjemmel kan forankres i avtale, sedvane eller lov.⁴⁹ Videre har foretaksansvaret paralleller til det erstatningsrettslige arbeidsgiveransvaret.⁵⁰ Når vilkåret ”på vegne av” skal tolkes kan man derfor langt på vei se hen til hva arbeidsgiver kan holdes erstatningsrettslig ansvarlig for. Foretaksstraff er imidlertid forankret i prevensjonshensyn. Grensen for hva foretaket kan straffes for, når den handlende går lenger enn det som er rimelig å regne med, er derfor noe snevrere enn det erstatningsrettslige arbeidsgiveransvaret som også begrunnes med reparasjonshensyn.⁵¹

⁴⁵ Magnus Matningsdal note 467.

⁴⁶ Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) s. 14.

⁴⁷ Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett*, 5. utgave, Oslo 2004 s. 101

⁴⁸ Rt. 2002 s. 1312 (s. 1318).

⁴⁹ Magnus Matningsdal note 468.

⁵⁰ NOU 1989: Straffansvar for foretak s. 17 og 18.

⁵¹ Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) s. 18.

3.1.3 Hvilke rettssubjekter kan ilegges foretaksstraff?

Hvilke rettssubjekter som defineres som ”foretak” er fastsatt i straffeloven § 48 a andre ledd. Det følger av bestemmelsen at ”foretak” omfatter selskap, samvirkeforetak, forening eller annen sammenslutning, enkeltpersonforetak, stiftelse, bo eller offentlig virksomhet.

3.1.4 Anonyme og kumulative feil

Det følger av straffeloven § 48 a første ledd annet punktum at foretaksstraff kan ilegges når lovovertrædelsen skyldes såkalte anonyme og kumulative feil.⁵² Med anonyme feil menes tilfeller hvor det ikke er på det rene hvem innenfor virksomheten som har handlet ulovlig. Kumulative feil foreligger dersom lovovertrædelsen skyldes feil fra flere personer som har handlet på vegne av virksomheten, men hvor den enkelte ikke har utvist tilstrekkelig skyld til å kunne statuere uaktsomhet.⁵³ Foretaksstraff for kumulative feil er betinget av at straffebudets skyldkrav er uaktsomhet.⁵⁴ En naturlig konsekvens av at straffansvaret omfatter anonyme og kumulative feil er at det er gjort unntak fra tilregnelighetskravet.⁵⁵

3.1.5 Reaksjoner etter straffeloven § 48 a tredje ledd

Foretak kan idømmes bøter og fradømmes retten til å utøve virksomhet helt eller delvis etter straffeloven § 29. Foretaket kan ilegges bot selv om straffebudet kun hjemler fengselsstraff.⁵⁶ Videre utmåles ikke subsidiær fengselsstraff jf. straffeloven § 28 andre ledd. Rettighetstap er det bare aktuelt å idømme i unntakstilfeller.⁵⁷

3.2 Utøvelse av kan-skjønn etter straffeloven § 48 b

Straffeloven § 48 b regulerer både spørsmålet om foretaksstraff skal anvendes, og spørsmålet om hvor streng straff som skal utmåles. Bestemmelsen angir ikke uttømmende retningslinjer for begge spørsmålene jf. formuleringen ”særlig”. Alminnelige straffutmålingsmomenter er

⁵² Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) s. 17.

⁵³ Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) s. 5.

⁵⁴ NOU 1989: 11 s. 16.

⁵⁵ NOU 1989: 11 s. 16.

⁵⁶ Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) s. 31.

⁵⁷ Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) s. 34.

også relevante. Forarbeidene nevner eksplisitt likhetshensyn.⁵⁸ Forarbeidene inneholder derimot få uttalelser om hvordan skjønnsutøvelsen skal gjennomføres. Det betyr at påtalemyndighet og domstoler har en fri og skjønsmessig kompetanse til å avgjøre om et moment er relevant, hvordan det skal tolkes og hvilken vekt det skal få. Foretaksstraffens valgfrie karakter innebærer at foretaksstraff bare skal anvendes når det er hensiktsmessig.⁵⁹

Rettspraksis viser at det ikke foreligger en generell presumsjon om at foretaket bør straffes når vilkårene i straffeloven § 48 a er oppfylt jf. blant annet Rt. 1998 s. 652 og Rt. 2010 s. 1608. Men brudd på forurensningslovgivningen skal imidlertid som hovedregel straffes jf. Rt. 1998 s. 2011, Rt. 2007 s. 1684 og Rt. 2012 s. 770.

Da problemstillingen i avhandlingen gjelder forebyggende tiltak etter straffeloven § 48 b bokstav c, skal det i det følgende kun gis en kort presentasjon av de øvrige momentene i straffeloven § 48 b. Den første retningslinjen angir at det skal tas hensyn til straffens preventive virkning jf. straffeloven § 48 b bokstav a. Departementet endret straffelovkommisjonens forslag slik at hensynet til straffens preventive virkning ble fastsatt i et eget kulepunkt. Om begrunnelsen for endringen uttaler departementet:

”Hovedbegrunnelsen for enhver straffereaksjon, også foretaksstraffen, er atferdsregulering ... Og straffen må søkes utmålt på en slik måte at den så vidt mulig vil virke avskrekkende og normdannende for framtiden. For foretak med solid økonomi bør dette hensynet etter omstendighetene lede til høye bøter, slik man har sett det i praksis.”⁶⁰ Hensynet til straffens preventive virkning kan dermed etter omstendighetene begrunne ileggelse av høye bøter.

Videre fremgår det av straffeloven § 48 b bokstav b at det skal tas hensyn til overtredelsens grovhet. Straffelovkommisjonen uttaler følgende om tolkningen av dette momentet: ”Med formuleringen «grovheten av overtredelsen» siktes det særlig til størrelsen av skaden eller skademuligheten. Hvorvidt det også skal legges vekt på hvor klanderverdig overtredelsen er, beror på omstendighetene.”⁶¹ Uttalelsen viser at vurderingen av om overtredelsen er grov særlig beror på de objektive omstendigheter rundt handlingen. Subjektive forhold hos gjerningspersonen eller hos foretaket som sådant påvirker også overtredelsens grovhet.

⁵⁸ Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) s. 35.

⁵⁹ Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) s. 22.

⁶⁰ Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) s. 34.

Straffeloven § 48 b bokstav d fastsetter at det skal tas hensyn til om overtredelsen er begått for å fremme foretakets interesser. Ikke-økonomiske interesser omfattes også.⁶² Videre skal det tas hensyn til om foretaket har hatt, eller kunne ha oppnådd noen fordel ved overtredelsen jf. straffeloven § 48 b bokstav e. Dette momentet har nær sammenheng med det forrige. Det er ikke et krav at overtredelsen faktisk ga foretaket en fordel jf. Rt. 2002 s. 1312. Fordel er heller ikke begrenset til ren økonomisk vinning.⁶³ Ytterligere skal foretakets økonomiske evne tas i betraktning jf. straffeloven § 48 b bokstav f. Endelig skal det tas hensyn til om andre reaksjoner som følge av overtredelsen blir ilagt foretaket, eller noen som handlet på vegne av det, blant annet om noen enkeltperson blir ilagt straff jf. straffeloven § 48 b bokstav g. Det følger av dette momentet at det skal tas hensyn til alle sanksjonene som både foretaket, og den som handlet på vegne av foretaket, blir ilagt på grunn av overtredelsen.⁶⁴

3.2.1 Om foretaket ved retningslinjer, instruksjon, opplæring, kontroll eller andre tiltak kunne ha forebygget overtredelsen jf. straffeloven § 48 b bokstav c

Oppramsingen av forebyggende tiltak er ikke uttømmende jf. formuleringen ”andre tiltak” i straffeloven § 48 b bokstav c. Utover dette gir lovteksten ingen veiledning om hvordan momentet skal tolkes. Straffelovkommisjonen uttalte derimot følgende om momentet: ”Ved avgjørelsen av om ansvar skal ilegges, skal det som nevnt blant annet tas særlig hensyn til i hvilken grad foretaket hadde mulighet til å hindre lovbruddet. Den preventive effekten av straff vil være liten hvis foretaket ikke har noen særlig mulighet for å hindre gjentakelser. Med «foretaket» menes i denne sammenhengen først og fremst ledelsen eller andre som har reelle påvirkningsmuligheter.”⁶⁵ Uttalelsen er svært vag. Kommisjonens uttalelse kan leses dit hen at vurderingen av dette momentet må ta utgangspunkt i hva foretaket hadde mulighet til å gjøre for å forhindre overtredelsen. Men denne tolkningen sier ikke stort mer enn det som allerede fremgår av kommisjonens uttalelse. Lovgiver har dermed overlatt drøftelsen av forebyggende tiltak nærmest fullstendig til påtalemyndighet og domstolers skjønn.

⁶¹ Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) s. 21.

⁶² Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) Om lov om straff (straffeloven) s. 432.

⁶³ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 432.

⁶⁴ Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) s. 35.

⁶⁵ Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) s. 21.

4 Analyse av avgjørelser om foretaksstraff for miljøkriminalitet

4.1 Innledende bemerkninger

Resultat fra søk i Lovdatas database viser at Høyesterett har avsagt 14 avgjørelser som gjelder foretaksstraff for brudd på miljølovgivning.⁶⁶ I det følgende er det kun avgjørelsene som gjelder spørsmålet om foretaket bør straffes som skal analyseres. I tillegg skal tre avgjørelser fra lagmannsrettene analyseres.

Spørsmålet i dette kapitlet er hvilke omstendigheter domstolene vektlegger når det tas stilling til om foretaket bør straffes. I forlengelsen av dette stilles spørsmålet om hvilken betydning forebyggende tiltak har for hensiktsmessighetsvurderingen.

Da det er vurderingen av momentet i straffeloven § 48 b bokstav c som har særlig interesse, skal hovedfokuset være på denne delen av domstolenes drøftelser. Jeg har likevel valgt å presentere drøftelsen av de andre omstendighetene også, fordi momentet i straffeloven § 48 b bokstav c vurderes i lys av de øvrige omstendighetene i saken.

4.2 Analyse av domstolenes drøftelse av spørsmålet om foretaket bør ilegges foretaksstraff jf. straffeloven § 48 a jf. § 48 b

4.2.1 Hensynet til straffens preventive virkning

Hensynet til straffens preventive virkning er et av momentene som ofte blir trukket frem når domstolene gjennomfører skjønnsutøvelsen jf. straffeloven § 48 b bokstav a. I saken omtalt i Rt. 2011 s. 1738 var et rederi tiltalt for brudd på forskrifter om utøvelse av selfangst i Vesterisen og Østisen. Overtredelsene besto av 104 tilfeller ulovlig fanging og avlaving av sel. Rederiet hadde vedtatt forelegg for lignende overtredelser tidligere. Gjentakelsesmomentet

⁶⁶ Avgjørelser som gjelder straffeprosessuelle spørsmål er ikke inkludert i oppgitt antall.

tilsa derfor at det forelå et behov for å reagere med foretaksstraff for de nye overtredelsene.⁶⁷ Videre uttaler førstvoterende at bruk av foretaksstraff kunne bidra til å øke bevisstheten blant selfangstrederiene om deres selvstendige ansvar for å sikre at regelverket blir etterlevd.⁶⁸ Deretter gir førstvoterende en utførlig redegjørelse for hvilke interesser fangstregelverket skal ivareta. Fangstregelverket skal fremme dyrevelferdshensyn.⁶⁹ I tillegg skal regelverket bidra til å sikre forvaltningen av det norske marine økosystemet.⁷⁰ Ytterligere er håndheving av fangstregelverket viktig fordi den norske selfangstnæringen er under betydelig press fra det internasjonale samfunn.⁷¹

Videre hadde rederiet blitt ilagt administrative reaksjoner som førte til økonomisk tap og det talte mot foretaksstraff.⁷² Men alle øvrige omstendigheter i saken talte derimot for foretaksstraff. Rederiet manglet for det første instruksjoner for å hindre regelbruddene.⁷³ For det andre var det tale om grove overtredelser.⁷⁴ Videre hadde overtredelsene fremmet rederiets interesser, og sprang ut av et ønske om fangsteffektivitet og størst mulig kvantitativ fangst.⁷⁵ Endelig tilsa også likhetshensyn idømmelse av foretaksstraff.⁷⁶ Rederiet ble ilagt foretaksstraff.

Til forskjell fra de øvrige avgjørelsene om foretaksstraff for miljøkriminalitet, gir førstvoterende i denne saken en grundig og omfattende begrunnelse for hvorfor hensynet til straffens preventive virkning talte for foretaksstraff. Argumentene forankres i de hensyn og interesser som fangstregelverket skal beskytte.

Høyesterett drøfter også formålsbetraktninger i Rt. 2009 s. 1595. Saksforholdet var følgende: Et slakteri hadde utsatt slakting av et parti sau og lam over helgen. I løpet av helgen ble dyrene gitt feil fôr. Det førte til at dyrene led betydelig og 10 av dem døde. Slakteriet ble idømt foretaksstraff for grov overtredelse av dyrevernloven.⁷⁷ Høyesterett konstaterer at kjøttbransjens krav til økt effektivisering og små økonomiske marginer utgjør en fare for at

⁶⁷ Rt. 2011 s. 1738 (avsnitt 24 og 25).

⁶⁸ Rt. 2011 s. 1738 (avsnitt 31).

⁶⁹ Rt. 2011 s. 1738 (avsnitt 32).

⁷⁰ Rt. 2011 s. 1738 (avsnitt 32).

⁷¹ Rt. 2011 s. 1738 (avsnitt 33).

⁷² Rt. 2011 s. 1738 (avsnitt 40).

⁷³ Rt. 2011 s. 1738 (avsnitt 27-30).

⁷⁴ Rt. 2011 s. 1738 (avsnitt 34 og 35).

⁷⁵ Rt. 2011 s. 1738 (avsnitt 36-38).

⁷⁶ Rt. 2011 s. 1738 (avsnitt 42).

⁷⁷ Lov 20. desember 1974 nr. 73 om dyrevern, opphevet.

hensynet til dyrevelferden kan bli lidende. Hensynet til den allmennpreventive virkning talte derfor for straff.⁷⁸ Videre fremholdes det at overtredelsen var grov, og at slakteriet manglet forebyggende tiltak.⁷⁹ Det kan til slutt nevnes at foretaket som sådant var naturlig ansvarssubjekt siden de ansatte, som hadde ansvaret for dyrene, ikke kunne bebreides. Overtredelsen skyldtes derfor en systemsvikt.⁸⁰

Formålet med særlovgivningen ble også trukket frem i Rt. 2010 s. 1608. En utenlandsk turopertør, som arrangerte cruise rundt Svalbard, hadde under en av turene gått for nært en isbrefront. Isbreen kalvet og forårsaket store bølger som igjen førte til at 18 passasjerer ble skadet. Spørsmålet i saken var om turopertøren skulle ilegges foretaksstraff for ulykken. Førstvoterende gjentok lagmannsrettens uttalelse om at det var viktig at ”selskapet er seg bevisst det ansvar som følger av slike operasjoner knyttet til sikkerheten for skip, mannskap og ikke minst passasjerer, og at dette gjennom planlegging og instruksjoner forebygger farlige situasjoner”.⁸¹ Her viser førstvoterende til sider ved formålet til skipssikkerhetsloven som kan innfortolkes i lovens formålsparagraf jf. skipssikkerhetsloven § 1.⁸² Andre omstendigheter som tilsa straff var blant annet at ulykken var alvorlig, og at navigering nært en isbrefront hadde et stort skadepotensiale.⁸³ I forkant av turen hadde selskapet markedsført med at cruiset tidligere hadde gått nært isbreene. Ulykken hadde derfor skjedd i forbindelse med aktivitet som fremmet selskapets økonomiske interesser.⁸⁴ Høyesterett ila selskapet foretaksstraff.

Allmennpreventive grunner nevnes også i Rt. 2004 s. 1449 og Rt. 2000 s. 2023.⁸⁵ I sistnevnte avgjørelse gir Høyesterett imidlertid ingen forklaring på hva som menes med allmennpreventive grunner.

4.2.2 Overtredelsens grovhet

Et annet moment som også har sentral betydning når det vurderes om foretaket bør straffes er overtredelsens grovhet jf. straffeloven § 48 b bokstav b. Saken i Rt. 2009 s. 1595 som nettopp

⁷⁸ Rt. 2009 s. 1595 (avsnitt 28).

⁷⁹ Rt. 2009 s. 1595 (avsnitt 30 og 31).

⁸⁰ Rt. 2009 s. 1595 (avsnitt 33).

⁸¹ Rt. 2010 s. 1608 (avsnitt 27).

⁸² Lov 16. februar 2007 nr. 9 om skipssikkerhet (skipssikkerhetsloven).

⁸³ Rt. 2010 s. 1608 (avsnitt 28).

⁸⁴ Rt. 2010 s. 1608 (avsnitt 30).

⁸⁵ Rt. 2004 s. 1449 (avsnitt 44) og Rt. 2000 s. 2023 (s. 2027).

ble omtalt illustrerer også hva en grov overtredelse er. Spørsmålet i saken var om et slakteri skulle straffes fordi sau ble gitt feil fôr slik at dyrene led betydelig, i tillegg til at flere av dem døde. De faktiske konsekvensene for dyrene var avgjørende da førstvoterende konkluderte med at overtredelsen var grov.⁸⁶

I Rt. 1996 s.1065 ble et utenlandsk rederi idømt foretaksstraff og inndragning for underrapportering av fangst av fisk til en verdi av 1,1 millioner kroner, mangelfull aktivrapportering og dagbokføring ved fiske i norsk økonomisk sone. Høyesterett uttaler at straffansvar understreker de preventive momenter ved foretaksstraff overfor rederiene i større grad enn inndragning gjør.⁸⁷ Videre uttales at det forelå ”gjentatte og til dels ganske grove straffbare handlinger.”⁸⁸ Forholdets grovhet ble tillagt stor vekt. Om forholdets grovhet legger førstvoterende til: ”Jeg peker på den betydelige underrapportering, forsøkene på å villedde kystvakten, og at det systematisk ble ventet med å sende aktivmeldinger.”⁸⁹ Dette kan tyde på at subjektive forhold påvirket vurderingen av om forholdene var grove.

Et annet eksempel på en grov overtredelse av miljølovgivningen fremgår av Rt. 2000 s. 2023 (Losje Karakterens Prøve). Skattmester i losjen besluttet, sammen med en annen, å rive bygningen hvor losjen holdt til. Bygget ble revet i strid med et midlertidig vedtak om fredning. Spørsmålet var om losjen skulle idømmes foretaksstraff for brudd på kulturminnelovgivningen. I drøftelsen la førstvoterende blant annet vekt på at overtredelsen objektivt sett var grov.⁹⁰ Videre hadde losjen oppnådd en økonomisk vinning på rundt to millioner kroner som følge av rivningen.⁹¹ I tillegg hadde skattmesteren en sentral posisjon i losjen.⁹² På den annen side hadde ikke det besluttende organ i losjen hatt mulighet til å forhindre rivningen.⁹³ De personlig ansvarlige ble også domfelt, men kulturminnelovgivningens effektivitet tilsa at foretaket også måtte straffes. Losjen ble idømt straffansvar.

Det forelå også en grov overtredelse av forurensningslovgivningen i Rt. 2007 s. 1684. Det sentrale spørsmålet i saken var om en bedrift skulle idømmes foretaksstraff for utslipp av

⁸⁶ Rt. 2009 s. 1595 (avsnitt 30).

⁸⁷ Rt. 1996 s. 1065 (s. 1067).

⁸⁸ Rt. 1996 s. 1065 (s. 1067).

⁸⁹ Rt. 1996 s. 1065 (s. 1067).

⁹⁰ Rt. 2000 s. 2023 (s. 2028).

⁹¹ Rt. 2000 s. 2023 (s. 2028).

⁹² Rt. 2000 s. 2023 (s. 2028).

ammoniakkholdig vann til elv. Førstvoterende karakteriserer utslippet som en overtredelse av alvorlig karakter.⁹⁴

En overtredelse som derimot ikke ble bedømt som ”særlig graverende” har vi et eksempel på i en straffesak mot NRK inntatt i Rt. 2009 s. 1079. I forbindelse med helikoptertransport ble det foretatt en ulovlig landing i et landskapsvernområde. Verken piloten eller medarbeiderne fra NRK var klar over at området var et landskapsvernområde. Spørsmålet var blant annet om NRK skulle idømmes foretaksstraff. Høyesterett konkluderte med at NRK måtte frifinnes. Førstvoterende uttaler at foretaksstraff ikke var formålstjenlig ettersom det ikke forelå tilstrekkelig grad av skyld.⁹⁵ Videre fremholder førstvoterende at overtredelsen ikke var særlig graverende fordi piloten hadde det primære ansvaret for lovligheten av landingen.⁹⁶ En annen omstendighet som tilsa frifinnelse var ”at nyhetsredaksjonen i mange tilfelle må treffe raske beslutninger om valg av hva som skal dekkes av nyheter, og på hvilken måte dette skal skje.”⁹⁷ Etter førstvoterendes mening burde det i slike tilfelle ”være et visst slingringsmonn for feilvurderinger før det kan være aktuelt å ilegge foretaksstraff for eieren.”⁹⁸

4.2.3 Om foretaket ved retningslinjer, instruksjon, opplæring, kontroll eller andre tiltak kunne ha forebygget overtredelsen

Det siste momentet som ofte vurderes er spørsmålet om foretaket kunne ha forebygget overtredelsen jf. straffeloven § 48 b bokstav c. I noen avgjørelser blir dette spørsmålet formulert som et spørsmål om foretaket kan klandres. Avgjørelsen i Rt. 2011 s. 1738 gjelder spørsmålet om et rederi skulle idømmes foretaksstraff for ulovlig fanging og avliving av sel. Førstvoterende viser til allmennpreventive hensyn og uttaler i den forbindelse at ”[i] Rt-2008-996 avsnitt 30 er det pekt på at et vesentlig spørsmål ved denne vurderingen er om selskapet kan bebreides for det som har hendt; burde selskapet i tilfelle ha handlet annerledes. Dette spørsmålet må sees i sammenheng med bokstav c”.⁹⁹ I andre avgjørelser oppstilles imidlertid ikke et spørsmål om klanderverdighet.

⁹³ Rt. 2000 s. 2023 (s. 2028).

⁹⁴ Rt. 2007 s. 1684 (avsnitt 46).

⁹⁵ Rt. 2009 s. 1079 (avsnitt 37).

⁹⁶ Rt. 2009 s. 1079 (avsnitt 37).

⁹⁷ Rt. 2009 s. 1079 (avsnitt 37).

⁹⁸ Rt. 2009 s. 1079 (avsnitt 37).

⁹⁹ Rt. 2011 s. 1738 (avsnitt 27).

I Rt. 2011 s. 1738 gjengir førstvoterende lagmannsrettens drøftelse av rederiets forebyggende tiltak. Lagmannsretten hadde lagt til grunn at rederiet hadde formant sine ansatte om å holde seg innenfor fangstregelverket. Det var i tillegg gjennomført kursing i forskrifter og fangsting. Men dette var imidlertid offentlig og lovpålagt opplæring gjennomført uten påvirkning fra rederiet. På bakgrunn av dette uttalte lagmannsretten at det forelå ”ingen avgjørende instruksjoner av betydning for å hindre regelbruddene.”¹⁰⁰ Videre anførte forsvareren at rederiet hadde oppfylt de offentlige krav for å kunne delta i fangsten, og at rederiet utover det ikke kunne utrette mye med tanke på å sikre etterlevelse av regelverket. Førstvoterende er derimot ikke enig, og viser til at rederiet hadde tilstrekkelig oppfordring til å etablere rutiner som kunne sikre mot lovbrudd.¹⁰¹ I følge førstvoterende var det aktuelt å iverksette ”rutiner for organiseringen av arbeidet på dekk som i følge inspektørens rapport ofte ikke var tilfredsstillende, eller rutiner for kommunikasjon med rederiet for det tilfellet at uenighet med inspektøren ombord skulle oppstå.”¹⁰² Høyesterett påpeker også at det lettere kan idømmes foretaksstraff ved brudd på en generell instruks enn når det foreligger brudd på et konkret pålegg om å utføre et arbeid på en bestemt måte. Førstvoterende oppsummerer drøftelsen av rederiets forebyggende tiltak med følgende uttalelse: ”Ut fra den oppfordring rederiet hadde til å sikre seg mot nye overtredelser, er en generell formaning om å utføre fangsten i samsvar med forskriften, ikke tilstrekkelig.”¹⁰³

Kjennelsen gjengitt i Rt. 2007 s. 1684 har blitt nevnt tidligere. En bedrift som drev installasjon og service av kjøleanlegg var siktet for overtredelser av forurensningsloven. En ansatt hadde tømt et fat med ammoniakkholdig vann ut på bakken, og vannet fulgte overvannsnettet og rant ut i Sandvikselven. Utslipet forårsaket omfattende fiskedød. Den ansatte hadde fått muntlig beskjed av prosjektlederen om å ikke tømme det ammoniakkholdige vannet ut. Høyesterett konkluderte med at foretaksstraff skulle idømmes. I hensiktsmessighetsvurderingen fremhever førstvoterende blant annet skadepotensialet til utslippet.¹⁰⁴ I tillegg ble det vist til at bedriften kunne ha gjort mer for å forhindre utslippet ”både i form av generelle instruksjoner og ved å angi alternative håndteringsmåter i den konkrete instruksjonen.”¹⁰⁵ Videre legger førstvoterende til grunn at ”foretakets ledelse har gjort lite for å

¹⁰⁰ Rt. 2011 s. 1738 (avsnitt 27).

¹⁰¹ Rt. 2011 s. 1738 (avsnitt 28 og 29).

¹⁰² Rt. 2011 s. 1738 (avsnitt 29).

¹⁰³ Rt. 2011 s. 1738 (avsnitt 30).

¹⁰⁴ Rt. 2007 s. 1684 (avsnitt 43).

¹⁰⁵ Rt. 2007 s. 1684 (avsnitt 44).

sikre at miljøet ikke skades ved at betydelige mengder ammoniakk har kommet på avveie.”¹⁰⁶ I denne forbindelse er det et poeng at Høyesterett i Rt. 2013 s. 1025 (Norconsult) refererer til denne avgjørelsen. Førstvoterende uttaler at kjennelsen er et eksempel på at foretaksstraff rammer overtredelser som er begått av underordnede, men hvor foretakets ledelse kan bebreides for ikke å ha truffet tiltak som kunne ha forebygget hendelsen.¹⁰⁷

For vårt formål bør det nevnes hvilke forebyggende tiltak bedriften hadde før utslippet. Høyesterett drøfter riktignok dette i forbindelse med spørsmålet om instruksbruddet innebar at vilkåret ”på vegne av”, etter straffeloven § 48 a, ikke var oppfylt. Det er imidlertid ikke avgjørende fordi Høyesterett la vekt på bedriftens manglende forebyggende tiltak i skjønnsutøvelsen etter straffeloven § 48 b. Da utslippet fant sted hadde bedriften en montasjeperm for kjøleanlegget det ble arbeidet på, datablad som lå i tjenestebilen og en instruks fra Yara. Vedrørende kvaliteten på disse instruksene uttaler lagmannsretten: ”Lagmannsretten kan ikke se [at] noe av dette etablerte tilstrekkelig skriftlig, generell eller spesiell instruks fra arbeidsgiver som A handlet i strid med.”¹⁰⁸ Høyesterett sa seg enig i dette, og tilføyde at dokumentene ”gir visse opplysninger om faremomenter, men har ingen angivelse av konkrete håndteringsrutiner.”¹⁰⁹

Den neste dommen som skal omtales er inntatt i Rt. 2013 s. 684. Et brønnboringsfirma sto bak gjentatte utslipp av avløpsvann fra brønnboring til vassdrag. Spørsmålet i saken var om dette utslippet var omfattet av forbudet mot forurensning i forurensningsloven § 7. Høyesterett svarte bekreftende på dette spørsmålet. Spørsmålet om foretaksstraff burde idømmes var imidlertid ikke bestridt i saken, og det ble idømt foretaksstraff. Utmåling av straff etter de samme momenter som fremgår av straffeloven § 48 b var derimot oppe til behandling. I straffutmålingen fremholder førstvoterende at forholdene firmaet var dømt for ”avdekket mangelfulle og sviktende rutiner og viste at selskapet ikke hadde tatt forurensningsrisikoen på tilstrekkelig alvor.”¹¹⁰ Videre viser førstvoterende til at lagmannsretten hadde lagt betydelig vekt på at ”manglende bevissthet om behovet for å unngå

¹⁰⁶ Rt. 2007 s. 1684 (avsnitt 46).

¹⁰⁷ Rt. 2013 s. 1025 (avsnitt 46-49).

¹⁰⁸ Rt. 2007 s. 1684 (avsnitt 23).

¹⁰⁹ Rt. 2007 s. 1684 (avsnitt 25).

¹¹⁰ Rt. 2013 s. 684 (avsnitt 44).

forurensning av vassdrag synes å ha gjort seg gjeldende både i selskapets ledelse og hos mannskapene ute på den enkelte anleggsplassen.”¹¹¹

Forebyggende tiltak etter straffeloven § 48 b bokstav c blir nevnt i to andre avgjørelser fra Høyesterett. Men Høyesterett omtaler imidlertid forebyggingstiltakene svært kortfattet sammenlignet med avgjørelsene vi så langt har sett på. Den første avgjørelsen er Rt. 2009 s. 1595. Spørsmålet i saken var om et slakteri skulle idømmes foretaksstraff fordi et parti sau og lam ble gitt feil fôr. Høyesterett siterer lagmannsrettens vurderinger hvor det ble lagt til grunn at ingen av de ansatte, uansett stillingsnivå i foretaket, hadde kunnskap om hvor kritisk regelmessig fôring med høy var for dyrenes helse ved lengre tids oppstalling. Slakteriet hadde riktignok rutiner for når sau og lam skulle fôres, og skriftlig instruks om at dyrene skulle fôres. Disse instruksene anga imidlertid ikke hvilket type fôr dyrene skulle ha. Videre forelå det også en annen generell instruks om at dyrene skulle fôres med høy og pellets. På bakgrunn av dette la lagmannsretten til grunn at ”det ikke forelå noen instruks eller retningslinjer, skriftlig eller muntlig, som sikret at sau og lam har regelmessig adkomst til forsvarlige mengder høy.”¹¹²

Den siste avgjørelsen fra Høyesterett er referert i Rt. 2010 s. 1608. I denne saken ble en turoperatør idømt foretaksstraff fordi 18 passasjerer ble skadet da en isbre kalvet og forårsaket store bølger. Høyesterett vektla blant annet retningslinjen i straffeloven § 48 b bokstav c.¹¹³ Men domspremissene inneholder likevel ikke en eksplisitt og konkret vurdering av hvilke forebyggende tiltak turoperatøren hadde og burde ha hatt. Førstvoterende siterer derimot lagmannsrettens drøftelse hvor det uttales at ”[s]elv om [selskapet] ikke hadde direkte hånd på roret, var det selskapet som forut for seilingen gjennom planlegging og tilrettelegging, og ikke minst under veis gjennom sin ekspedisjonsleder og sine guider, som hadde det overordnede ansvar og interesse i hvordan turen ble gjennomført”¹¹⁴ Uttalelsene gis på bakgrunn av at kapteinen som førte skipet ikke var ansatt hos turoperatøren. Likevel gir uttalelsene uttrykk for at Høyesterett forventet at selskapet burde ha gjort mer for å forhindre ulykken.

¹¹¹ Rt. 2013 s. 684 (avsnitt 46).

¹¹² Rt. 2009 s. 1595 (avsnitt 31).

¹¹³ Rt. 2010 s. 1608 (avsnitt 28).

¹¹⁴ Rt. 2010 s. 1608 (avsnitt 32).

4.2.3.1 Avgjørelser fra lagmannsrettene

En av sakene hvor lagmannsretten drøfter foretakets forebyggende tiltak er referert i LH-2002-963. Et selskap drev med lakseoppdrett og aktiviteter i tilknytning til det. Spørsmålet i saken var om selskapet skulle idømmes foretaksstraff for blant annet å ha forårsaket rømning av laks. Lagmannsretten konkluderte med at foretaket skulle idømmes foretaksstraff. I begrunnelsen uttaler lagmannsretten følgende: ”Samlet bidrar overtredelsene til å skape et inntrykk av at selskapets rutiner og retningslinjer for virksomheten har vært mangelfulle, og et inntrykk av manglende forståelse i selskapets organisasjon for betydningen av at virksomheten utøves på en drifts- og miljømessig forsvarlig måte.”

I saken inntatt i LE-2004-5411 hadde et transportfirma foretatt utpakking av frosset kjøtt uten påkrevd autorisasjon. Spørsmålet var om transportfirmaet skulle idømmes foretaksstraff for brudd på dagjeldende kjøttproduksjonslovgivning. Foretaket ble ilagt straffansvar. I forbindelse med straffespørsmålet uttaler lagmannsretten: ”Etter det som er fremkommet under ankeforhandlingen, legger lagmannsretten til grunn at det forelå klare mangler ved den instruksjon og opplæring som var gitt. Hadde det vært gitt bedre instruksjon og opplæring, ville bedriften kunnet hindre overtredelsene.”

Et rederi ble på den annen side frifunnet i LH-2012-194001. En kaptein på en tråler hadde dumpet fisk ulovlig, og unnlatt å føre fangst dagbok. Et av spørsmålene som lagmannsretten behandlet var om rederiet skulle idømmes foretaksstraff. Lagmannsretten uttaler følgende om retningslinjen i straffeloven § 48 b bokstav c: ”Utover de generelle etiske retningslinjer med oppfordring til de ansatte om å holde seg til regelverket, har ikke rederiet foretatt noen kontroller om bord eller gjort andre tiltak som kunne ha forebygget hendelsen.”

Overtredelsene som ble lagt til grunn som bevist var imidlertid mindre omfattende enn tiltalen anga. Videre hadde rederiets ervervstillatelse blitt inndratt for fem måneder og rederiet måtte dessuten tåle inndragning. Disse omstendighetene ble avgjørende.

4.3 Oppsummering og vurdering

Til tross for at omstendighetene, og derav gjennomførelsen av skjønnsutøvelsen varierer i stor grad fra sak til sak, kan det hevdes at noen felles retningslinjer for skjønnsutøvelsen, utover det som allerede fremgår av straffeloven § 48 b, har blitt utviklet gjennom rettspraksis.

For det første kan det legges til grunn at omstendighetene som fremgår av straffeloven § 48 b bokstav a, b og c er mest sentrale når Høyesterett drøfter spørsmålet om foretaket bør straffes. Med sentral menes både at disse momentene blir oftest nevnt, og at de hver for seg, eller samlet har stor eller avgjørende vekt i hensiktsmessighetsvurderingen. Men foretakets forebyggende tiltak, etter straffeloven § 48 b bokstav c, blir vel og merke kun drøftet i fem av høyesterettsavgjørelsene.

Videre kan det legges til grunn at det må foreligge en grov overtredelse av miljølovgivningen for å idømme foretaksstraff. Majoriteten av sakene gjelder objektivt sett grove overtredelser. En del av dem er grove også på grunn av subjektive forhold enten hos gjerningspersonene, eller i virksomheten som sådan.

Når det gjelder hensynet til straffens preventive virkning, kan det etter min mening ikke utledes en mer konkret slutning fra analysen. Den avdekker tvert i mot at det varierer om, og hvordan Høyesterett begrunner at hensynet til straffens preventive virkning taler for foretaksstraff. Det er derfor etter min mening et forbedringspotensial i Høyesteretts drøftelse av hensynet til straffens preventive virkning. Momentet gir adgang til å ta i betraktning formålet til den aktuelle miljøloven. En tydelig og velbegrunnet drøftelse av hvorfor hensynet til straffens preventive virkning taler for foretaksstraff, kan bidra til å effektivisere lovgivning som skal beskytte det ytre miljøet. Dessuten er uttrykket ”straffens preventive virkning” i seg selv nærmest intetsigende. En nærmere forklaring av hvorfor Høyesterett mener hensynet taler for, eller i mot foretaksstraff, vil kunne bidra til å øke forutberegneligheten av hensiktsmessighetsvurderingen.

Høyesteretts og lagmannsrettenes drøftelser av foretakets forebyggende tiltak skal oppsummeres kort i det følgende. Analysen viser at rederiets forebyggende tiltak i Rt. 2011 s. 1738 inkluderte formaninger om at de ansatte skulle overholde regelverket, og gjennomført offentlig og lovpålagt kursing av de ansatte. Høyesterett la til grunn at rederiet burde ha

etablert rutiner for organiseringen av arbeidet på dekk, eller rutiner som sørget for kommunikasjon mellom de ansatte og rederiet.

I Teknotherm-kjennelsen i Rt. 2007 s. 1684 hadde selskapet en montasjeperm, et datablad og en instruks fra Yara, som ga visse opplysninger om faremomenter i forbindelse med behandling av ammoniakk. Dessuten ble det gitt en muntlig instruks. Som forslag til hva selskapet burde ha gjort for å forhindre utslippet, bemerker Høyesterett at selskapet kunne ha gitt generelle instruks, og angitt konkrete alternative håndteringsmåter i den konkrete muntlige instruksen.

I dommen inntatt i Rt. 2013 s. 684 så vi at Høyesterett bemerker at overtredelsene avdekket mangelfulle og sviktende rutiner i bedriften. Dessuten rådet det manglende bevissthet om behovet for å forhindre forurensning av vassdrag, både hos ledelsen og øvrige ansatte. Høyesterett drøfter likevel ikke hva selskapet burde ha gjort for å forhindre utslippene.

Straffesaken mot slakteriet i Rt. 2009 s. 1595 viser at ingen av de ansatte i firmaet hadde kunnskap om hvor viktig det var at dyrene fikk riktig fôr. Riktignok hadde slakteriet generelle skriftlige instruks om fôring, men disse anga ikke hvilken type fôr dyrene skulle ha. Heller ikke i denne avgjørelsen drøfter Høyesterett hvilke forebyggende tiltak slakteriet burde ha hatt for å forhindre ulykken.

Til slutt så vi at Høyesterett i Rt. 2010 s. 1608 uttalte at turoperatøren hadde ansvar for sikkerheten på cruiset, og kunne ha sørget for den blant annet gjennom planlegging. Men utover disse generelle uttalelsene drøfter ikke Høyesterett hvilke forebyggende tiltak turoperatøren hadde eller burde ha hatt for å forhindre ulykken.

Avgjørelsene fra lagmannsrettene inneholder de samme elementer som vi ser fremgår av høyesterettsavgjørelsene. I alle avgjørelsene fra lagmannsretten konstaterer riktignok retten at de forebyggende tiltakene var mangelfulle, men retten drøfter ikke hvilke tiltak foretakene burde ha hatt.

Etter dette er det flere funn som klargjør hvilken betydning forebyggende tiltak har for foretakets straffansvar ved miljølovbrudd. Det kan legges til grunn at Høyesterett og lagmannsrettene har fokus på hvilke og hvor omfattende forebyggende tiltak foretaket hadde

før overtredelsen. Men fokuset er imidlertid etter min oppfatning beskjedent. Det skyldes for det første at drøftelsen av momentet i straffeloven § 48 b bokstav c gjennomgående ikke gis stor plass i hensiktsmessighetsvurderingen. Straffesaken mot Teknotherm (Rt. 2007 s. 1684) er således et unntak. Det sentrale spørsmålet i saken var om bedriften skulle idømmes foretaksstraff for at en ansatt hadde tømt ut store mengder ammoniakkholdig vann til ei elv. Men den utførlige drøftelsen av selskapets retningslinjer må sees i sammenheng med at spørsmålet som var satt på spissen i saken var om foretaket kunne straffes når det forelå instruksbrudd. Dette ble vurdert som et spørsmål om vilkåret ”på vegne av” etter straffeloven § 48 a var oppfylt. Videre er det et felles trekk ved alle avgjørelsene at domstolen nøyer seg med å konstatere at foretakets forebyggende tiltak var mangelfulle, ikke tilstrekkelige, eller sviktende. Ytterligere illustrerer avgjørelsene at Høyesterett og lagmannsrettene som hovedregel ikke drøfter spørsmålet om hvilke, og hvor omfattende forebyggende tiltak foretaket burde ha implementert forut for overtredelsen. I to av avgjørelsene bemerker Høyesterett rett nok hvilke tiltak foretaket burde ha sørget for, men forslagene som gis er imidlertid svært kortfattede, og nokså generelt formulert.

Konklusjonen er følgelig at forebyggende tiltak etter straffeloven § 48 b bokstav c klart nok har betydning for foretakets straffansvar ved miljølovbrudd. Men ettersom avgjørelsene enten ikke inneholder drøftelser av virksomhetens forebyggende tiltak, eller kun inneholder en kortfattet og generelt formulert drøftelse, er det svært vanskelig å si noe konkret om hvilken betydning forebyggende tiltak faktisk har for straffansvaret. Det betyr at det basert på rettspraksis er vanskelig å utlede retningslinjer for hvilke type og hvor omfattende forebyggende tiltak et foretak burde ha for å motvirke miljøskader.

På den annen side er det mulig å utlede en sikker slutning fra analysen. Høyesterett uttaler i Rt. 2007 s. 1684 at det skal mindre til før straffansvar ilegges ved brudd på en generell instruks enn en konkret instruks.¹¹⁵ Synspunktet ble gjentatt av Høyesterett i Rt. 2011 s. 1738.¹¹⁶ I førstnevnte sak kom uttalelsen i forbindelse med spørsmålet om overtredelsen var begått ”på vegne av” bedriften jf. straffeloven § 48 a. I den andre avgjørelsen nevnes imidlertid synspunktet i vurderingen av rederiets retningslinjer etter straffeloven § 48 b bokstav c. Følgelig kan det konkluderes med at generelle instruksjoner som et utgangspunkt ikke er tilstrekkelig forebyggende tiltak etter straffeloven § 48 b bokstav c. Lagmannsretten uttaler

¹¹⁵ Rt. 2007 s. 1684 (avsnitt 31).

¹¹⁶ Rt. 2011 s. 1738 (avsnitt 30).

for øvrig i LH-2012-194001 at generelle etiske retningslinjer heller ikke var tilstrekkelig som forebyggende tiltak.

Avslutningsvis skal det sies noe om hvilket nivå det forebyggende arbeidet i virksomhetene synes å ligge på. De fleste foretakene hadde ingen forebyggende tiltak av betydning. I to av avgjørelsene ser vi attpåtil at det forelå manglende bevissthet om behovet for å unngå overtredelser av miljølovgivningen, både hos ledelsen og blant de ansatte. Her bør det legges merke til at dette var tilfelle for brønnboringsfirmaet i avgjørelsen i Rt. 2013 s. 684. Det er i mine øyne oppsiktsvekkende at det rådet en slik manglende bevissthet om nødvendigheten av å unngå forurensning, hos en betydelig aktør innen boring av energibrønner på den tiden. Inntrykket jeg sitter igjen med etter analysen er at nivået på foretakenes arbeid for å forhindre miljølovbrudd jevnt over er lavt. Et utslag av dette synes igjen å være at domstolene ikke kan, og heller ikke stiller høye krav til hvilke forebyggende tiltak foretakene burde ha iverksatt for å motvirke miljølovbrudd.

5 Analyse av avgjørelser om foretaksstraff for brudd på annen lovgivning

5.1 Innledende bemerkninger

Spørsmålet i det følgende er hvilke omstendigheter Høyesterett tar i betraktning i vurderingen av om foretaket bør straffes for brudd på annen lovgivning. Det er kun avgjørelser hvor momentet i straffeloven § 48 b bokstav c drøftes som skal analyseres, og hovedfokuset i analysen er også på dette momentet.

5.2 Analyse av Høyesteretts drøftelse av spørsmålet om foretaket bør ilegges foretaksstraff jf. straffeloven § 48 a jf. § 48 b

5.2.1 Rt. 2008 s. 996 (KPMG)

Bakgrunnen for saken i Rt. 2008 s. 996 var at en ansvarlig revisor og partner i KPMG ble dømt for overtredelser av revisorloven og regnskapsloven.¹¹⁷ Forgåelsene skjedde i forbindelse med ordinær revisjon for tre selskaper, og førte til tap av ekstraordinær størrelse. Det sentrale spørsmålet var om KPMG skulle idømmes foretaksstraff for overtredelsene. Høyesterett svarte bekreftende på spørsmålet, og sentralt i begrunnelsen var momentene i straffeloven § 48 b bokstav a, b og c. Både den omstendighet at skadepotensiale og forvoldt skade var betydelig, og hensynet til straffens preventive virkning talte for illeggelse av straff. Av interesse for vår analyse er førstvoterendes drøftelse av hvorfor momentet i straffeloven § 48 b bokstav c talte for domfellelse.

Med utgangspunkt i straffeloven § 48 b bokstav c stiller førstvoterende spørsmålet om det var noe å bebreide selskapet for.¹¹⁸ Deretter henvises det til bevisførselen for lagmannsretten. Det var bevist at selskapet hadde et omfattende og fullt forsvarlig system med manualer for utførelsen av revisjon. Videre hadde selskapet tilfredsstillende opplæring av sine ansatte. Ytterligere ble det lagt til grunn at selskapet hadde tilfredsstillende intern og ekstern kontroll med utførelsen av revisjonen.¹¹⁹ Svikten i selskapets tiltak lå derfor i at det ikke var sørget for at manualene ble etterlevd.¹²⁰ Men det kunne imidlertid ikke pekes på konkrete tiltak som selskapet burde ha hatt for å forebygge overtredelsene.¹²¹ Førstvoterende uttalte at den generelle preventive virkning som består i en stadig innskjerping og oppstramming av rutiner, instruksjoner og retningslinjer likevel talte for at KPMG måtte straffes.¹²² Det er i tillegg interessant at førstvoterende uttaler at det ikke kan være avgjørende at det er vanskelig for påtalemyndigheten å påvise konkret hva selskapet burde gjøre annerledes.¹²³

¹¹⁷ Lov 15. januar 1999 nr. 2 om revisjon og revisorer (revisorloven) og Lov 17. juli 1998 nr. 56 om årsregnskap m.v. (regnskapsloven).

¹¹⁸ Rt. 2008 s. 996 (avsnitt 30).

¹¹⁹ Rt. 2008 s. 996 (avsnitt 30).

¹²⁰ Rt. 2008 s. 996 (avsnitt 35).

¹²¹ Rt. 2008 s. 996 (avsnitt 34).

¹²² Rt. 2008 s. 996 (avsnitt 36).

¹²³ Rt. 2008 s. 996 (avsnitt 38).

5.2.2 Rt. 2012 s. 770 (Norcem)

Dommen inntatt i Rt. 2012 s. 770 (Norcem) gjelder brudd på diverse bestemmelser i arbeidsmiljølovgivningen. Under arbeid på Norcems anlegg falt en driftsoperatør ni meter ned fra en usikret plattform og pådro seg skader som gjorde han 100 % ufør. Det sentrale spørsmålet var om Norcem skulle idømmes foretaksstraff for ulykken. Ulykken skyldtes at skadelidte, og andre ansatte med og uten lederansvar, brukte plattformen i strid med bedriftens generelle instruksjer.

Ledelsen hadde ikke kunnskap om den instruksstridige bruken, og førstvoterende påpeker at det ikke er et vilkår for foretaksstraff at ledelsen kan klandres.¹²⁴ Videre legger førstvoterende til grunn at det ikke var ”mulig å peke på konkrete mangler ved bedriftens HMS-system, som er omfattende og generelt i samsvar med forskriftene.”¹²⁵ Forsvareren etterlyste en redegjørelse for hva som konkret skulle ha vært gjort for å avverge ulykken.¹²⁶ Som svar uttaler førstvoterende at ”bedriften i større grad burde ha kartlagt og identifisert særlige fysiske faremomenter på anlegget, som usikrede plattformer i høyden. Dernest burde man ... på de halvårlige vernerundene ha stilt mer konkrete spørsmål om hvordan arbeidsoperasjonene, i det minste de som kunne medføre en viss risiko, faktisk ble utført. Dessuten - og ikke minst - burde skiftbasene i større grad vært innpodet sitt ansvar som ledere og forbilder, både når det gjelder å følge reglene og å varsle om avvik.”¹²⁷ Hensynet til straffens preventive virkning talte også for straffansvar, og Høyesterett ila Norcem foretaksstraff.

Høyesteretts drøftelse må trolig leses som et uttrykk for hvilket skyldkrav førstvoterende oppstiller, slik leser Jan Fougner drøftelsen i sin artikkel, når han argumenterer for at Høyesterett i denne dommen langt på vei etablerer et objektivt straffansvar for arbeidsgiver ved fallulykker.¹²⁸ På den annen side vurderer Høyesterett ofte forebyggende tiltak etter straffeloven § 48 b bokstav c, i sammenheng med spørsmålet om virksomheten kan klandres. Avgjørelsen må derfor kunne anvendes for å belyse hvilke krav Høyesterett stiller etter

¹²⁴ Rt. 2012 s. 770 (avsnitt 21).

¹²⁵ Rt. 2012 s. 770 (avsnitt 41).

¹²⁶ Rt. 2012 s. 770 (avsnitt 41).

¹²⁷ Rt. 2012 s. 770 (avsnitt 42).

¹²⁸ Jan Fougner, ”Gir mer straff færre alvorlige arbeidsulykker?”, *Lov og Rett*, 2013 s. 131-151 (s. 138).

straffeloven § 48 b bokstav c, selv om momentet ikke nevnes uttrykkelig. Tatt i betraktning det tilfredsstillende HMS-systemet til Norcem er jeg for øvrig enig med Fougner i at Høyesterett stiller meget strenge krav til virksomheten.¹²⁹

5.2.3 Rt. 2013 s. 1025 (Norconsult)

I denne saken var spørsmålet om Norconsult burde idømmes foretaksstraff oppe til vurdering for Høyesterett. En ansatt i Norconsult ble domfelt for medvirkning til korrupsjonshandlinger i forbindelse med selskapets deltagelse på et oppdrag i Tanzania. Førstvoterende foretar en utførlig helhetsvurdering hvor særlig momentene i bokstav a, c og g i straffeloven § 48 b er sentrale.¹³⁰ Med grunnlag i straffeloven § 48 b bokstav c spør førstvoterende om Norconsult kan bebreides for at korrupsjonshandlingene ble foretatt. Det er i hovedsak tre elementer i drøftelsen av straffeloven § 48 b bokstav c som har interesse.

Det første elementet drøftes i avsnittene 54 til 61. Selskapet gjør, uten å lykkes, gjeldende at hensiktsmessighetsvurderingen må ta utgangspunkt i bevissthetsnivået i 2003. På den tiden var det gjort lite med tanke på etablering av rutiner og standarder til forebygging av korrupsjon, både i næringslivet generelt og i offentlig virksomhet. Førstvoterende redegjør for skjerpingen av den nasjonale korrupsjonslovgivningen, opptrappingen av innsatsen mot korrupsjon internasjonalt, og at Norconsult er en internasjonal aktør med betydelig inntjening som driver virksomhet i særlig korrupsjonsutsatte land. På grunnlag av dette uttaler førstvoterende at det er lovgivningen til enhver tid som fastsetter standarden for hvilke tiltak det forventes at selskapet har for å forebygge korrupsjon.¹³¹ Førstvoterende er derfor ikke enig i at et eventuelt lavt bevissthetsnivå hos markedsaktørene generelt, eller innenfor bransjen spesielt, er relevant for vurderingen av hva selskapet burde ha gjort for å motvirke korrupsjon.

Det andre elementet av interesse er Høyesteretts presentasjon av hvilke rutiner og standarder Norconsult hadde på gjerningstidspunktet.¹³² Førstvoterende gjengir bestemmelser fra selskapets personal- og firmahåndbok og konstaterer at selskapets administrerende direktør kjente korrupsjonsrisikoen i Afrika.¹³³

¹²⁹ Jan Fougner s. 138.

¹³⁰ Rt. 2013 s. 1025 (avsnitt 37).

¹³¹ Rt. 2013 s. 1025 (avsnitt 61).

¹³² Rt. 2013 s. 1025 (avsnitt 62-68).

¹³³ Rt. 2013 s. 1025 (avsnitt 68).

Med grunnlag i selskapets rutiner og standarder drøfter førstvoterende deretter om Norconsult kunne ha gjort noe mer for å forebygge korrupsjonen.¹³⁴ Det fremheves blant annet at selskapet burde ha utarbeidet rutiner for håndtering av korrupsjonsspørsmål.¹³⁵ Videre legger førstvoterende til grunn at det ikke fantes uttrykkelige regler som forbød selskapets medarbeidere å gi bestikkelser, kun generelt formulerte bestemmelser i de nevnte håndbøkene til selskapet.¹³⁶ Dermed konkluderer førstvoterende med at selskapets manglende tiltak ”klart taler for idømmelse av foretaksstraff”.¹³⁷

Andre momenter som talte for foretaksstraff var at korrupsjonshandlingene ble ansett som grove.¹³⁸ Overtredelsene fremmet dessuten Norconsults interesser og ga selskapet fordeler. Også selskapets solide økonomi tilsa illeggelse av straff. Men Høyesterett konkluderte likevel med frifinnelse. Det ble lagt avgjørende vekt på at det hadde gått svært lang tid fra gjerningstidspunktet, og frem til behandlingen i Høyesterett.¹³⁹ Ytterligere la Høyesterett også en viss vekt på at konsekvensene av foretaksstraff kunne bli uforholdsmessige ettersom selskapet hadde blitt ilagt andre reaksjoner, blant annet restriksjoner fra verdensbanken.¹⁴⁰ Selskapet hadde dessuten ryddet opp i egne rekker i etterkant av overtredelsene.¹⁴¹

5.2.4 Andre avgjørelser

Høyesteretts begrunnelse for å frifinne bedriften i Rt. 1993 s. 459 refereres ofte som et eksempel på at selskapet hadde gjort alt det kunne for å forebygge overtredelsene. Spørsmålet i saken var om et firma skulle idømmes inndragning. I forbindelse med inndragningsspørsmålet uttaler Høyesterett at momentene i straffeloven § 48 b er relevante for vurderingen. Bakgrunnen for saken var at en arbeidstaker skulle kjøre fra Stockholm til Oslo med datautstyr som etter instruks fra arbeidsgiver skulle tollklareres. Sjåføren gjorde imidlertid ikke det, han ble stoppet og datautstyret ble beslaglagt. Sentralt i drøftelsen er Høyesteretts uttalelse om at ”selskapet hadde gjort alt det kunne for å sikre korrekt behandling

¹³⁴ Rt. 2013 s. 1025 (avsnitt 69-72).

¹³⁵ Rt. 2013 s. 1025 (avsnitt 69).

¹³⁶ Rt. 2013 s. 1025 (avsnitt 71).

¹³⁷ Rt. 2013 s. 1025 (avsnitt 72).

¹³⁸ Rt. 2013 s. 1025 (avsnitt 78).

¹³⁹ Rt. 2013 s. 1025 (avsnitt 92-94).

¹⁴⁰ Rt. 2013 s. 1025 (avsnitt 81-91).

¹⁴¹ Rt. 2013 s. 1025 (avsnitt 95).

ved utlevering av tollpapirer og instruks om tollklarering, en instruks man måtte kunne regne med at ville bli fulgt.”.

Rt. 2000 s. 1451 gjaldt spørsmålet om et enkeltpersonforetak som drev lastebiltransport skulle idømmes foretaksstraff for brudd på bestemmelser om kjøre- og hviletid. Det var tale om 60-70 overtredelser over noen få år. Høyesterett var enig med lagmannsretten i at det var foretakets organisering av arbeidet som var årsaken til overtredelsene.¹⁴² Førstvoterende henviser til lagmannsrettens uttalelser om at overtredelsene avdekte ”et mønster av svak organisering, opplæring og kontroll fra foretakets side med sikte på organisasjonens etterlevelse av de aktuelle bestemmelsene.”¹⁴³ På grunnlag av dette ila Høyesterett straffansvar.

Til slutt skal dommen i Rt. 2013 s. 312 nevnes. En person ble sterkt skadet av en isklump som raste ned fra en gesimskasse på taket på en bygård. Et av spørsmålene som var forelagt Høyesterett til vurdering var om boligselskapet skulle idømmes foretaksstraff. Flertallet kom til at foretaksstraff ikke var hensiktsmessig. Førstvoterende fremholdt at den tekniske sikringen av gården mot snøras, og de generelle rutinene for avdekking av rasfare var på høyde med rutinene som andre store gårdseiere i Oslo hadde.¹⁴⁴ Dessuten skyldtes snørasen en konkret vurderingssvikt fra han som var ansvarlig for inspeksjon, og foretakets ledelse kunne derfor ikke forventes å skulle ha forebygget svikten gjennom mer utførlige instruksjoner.¹⁴⁵ Dissenterende høyesterettsdommer var imidlertid uenig i dette, og fremholdt lagmannsrettens uttalelse hvor selskapets inspeksjonsrutiner vedrørende kontroll av taket ble karakterisert som mangelfulle.¹⁴⁶

5.3 Oppsummering og vurdering i lys av straffesakene om miljøkriminalitet

Det fremgår av gjennomgangen at foretakets forebyggende tiltak etter straffeloven § 48 b bokstav c er en sentral omstendighet i hensiktsmessighetsvurderingen. Det kan videre hevdes at Høyesteretts drøftelse i straffesakene mot KPMG, Norcem og Norconsult har et element til

¹⁴² Rt. 2000 s. 1451 (s. 1453).

¹⁴³ Rt. 2000 s. 1451 (s. 1453).

¹⁴⁴ Rt. 2013 s. 312 (avsnitt 40).

¹⁴⁵ Rt. 2013 s. 312 (avsnitt 39).

felles. Det felles elementet består i at Høyesterett drøfter, og derved etablerer en standard for hvilke forebyggende tiltak selskapene burde ha implementert forut for overtredelsene.

Deretter legger Høyesterett til grunn at selskapenes forebyggende tiltak ikke var tilfredsstillende. Med andre ord kan det sies at Høyesterett synes å forvente mer av selskapene til tross for at både KPMG og Norcem hadde fulgt lovpålagte krav til henholdsvis revisjon og sikkerhet på arbeidsplassen, og at Norconsults forebyggende arbeid mot korrupsjon var på høyde med gjengs praksis på gjerningstidspunktet.

Videre skal jeg presentere et par påstander som er forankret i en sammenligning av domstolenes drøftelser i avgjørelsene som gjelder miljølovbrudd, og brudd på annen lovgivning. For det første vil jeg hevde at Høyesterett har et betydelig større fokus på selskapets forebyggende tiltak i straffesakene mot KPMG, Norcem og Norconsult. Det skyldes at Høyesterett vier drøftelsen av momentet i straffeloven § 48 b bokstav c større plass i domspremissene, og at drøftelsen er meget detaljert. For det andre må det kunne legges til grunn at Høyesteretts fokus på forebyggingstiltakene til KPMG, Norcem og Norconsult innholdsmessig er markert annerledes. Samlet sett gir Høyesterett en vesentlig mer detaljert vurdering av forebyggende tiltak i straffesakene mot KPMG, Norcem og Norconsult. Dette illustreres ved at Høyesterett i avgjørelsen mot KPMG, Norcem og Norconsult gjør langt mer detaljerte redegjørelser av hvilke forebyggende tiltak selskapene hadde i forkant av forgåelsene. I tillegg angir Høyesterett, i straffesaken mot Norcem, helt spesifikt hva foretaket burde ha gjort for å forhindre fallulykken. Ytterligere redegjør Høyesterett for hvilke tiltak Norconsult helt konkret burde ha iverksatt for å forhindre korrupsjonshandlingene.

Slike detaljerte drøftelser fremgår ikke av avgjørelsene som gjelder miljøkriminalitet. Riktignok vurderer Høyesterett hvilke tiltak virksomhetene hadde i forkant, og også hvilke tiltak de burde ha hatt i to avgjørelser. Men likevel sitter man igjen med et inntrykk av at Høyesterett kun slår fast at selskapene manglet forebyggende tiltak.

Det kan til slutt nevnes at avgjørelsene som gjelder miljølovbrudd ikke inneholder drøftelser hvor retten etablerer en standard for hva som kunne forventes at foretakene hadde gjort i forkant av overtredelsen.

¹⁴⁶ Rt. 2013 s. 312 (avsnitt 50).

Konklusjonen fra de rettslige analysene i kapittel fire og fem er oppsummert at Høyesterett har et større og mer detaljert fokus på foretakets forebyggende tiltak i straffesakene om brudd på annen lovgivning, sett i lys av avgjørelsene som gjelder miljølovbrudd.

6 Rettspolitiske vurderinger av om gjeldende rett er hensiktsmessig

6.1 Innledende bemerkninger

Som det fremgår av det overnevnte stiller Høyesterett strenge krav når det kommer til forebyggende tiltak mot brudd på annen lovgivning. Rettspraksis angående virksomheten til KPMG, Norcem og Norconsult er eksempler på dette. Motsatt tilsier domstolenes markert lavere fokus på forebyggende tiltak i miljøkriminalitetssakene at domstolene har andre, og lavere forventninger til selskapenes forebyggingstiltak mot miljølovbrudd. Analysene har dermed avdekket en ulikhet med hensyn til hvor grundig og omfattende domstolene drøfter momentet i straffeloven § 48 b bokstav c. Spørsmålet som skal drøftes i det følgende er om det bør foreligge en slik ulikhet.

Det kan tenkes at høyere forventninger fra domstolenes side vil kunne gjøre det enklere å konstatere at selskaper ikke har gjort tilstrekkelig for å forebygge miljøskade. Forutsatt at andre momenter også taler for foretaksstraff, vil det kunne føre til at det skal mindre til før selskaper idømmes foretaksstraff. Enda viktigere er det å undersøke om påtalemyndighet og domstoler bør stille strengere krav til hva foretak burde ha gjort for å motvirke miljøskade, nettopp for å motivere foretak til å skjerpe rutiner, retningslinjer, prosedyrer og andre forebyggingspraksiser. Slik kan standarden innenfor bransjer som driver miljøskadelig virksomhet på sikt heves.

Med dette utgangspunktet er det nærliggende å foreta en normativ vurdering av spørsmålet om fokuset på foretakets forebyggende tiltak i saker som gjelder miljølovbrudd bør skjerpes.

6.2 Hvorfor har Høyesterett større og mer detaljert fokus på forebyggende tiltak i avgjørelsene som gjelder brudd på annen lovgivning?

Årsakene til dette kan neppe formuleres som et enkelt svar, og det er heller ikke innenfor rammene for denne avhandlingen å undersøke dette nærmere. Men jeg skal likevel skissere et par forslag som er nødvendig for sammenhengen i vurderingen videre.

Først og fremst er det den generelle utformingen av straffeloven § 48 b som åpner opp for at påtalemyndighet og domstoler kan skape ulik argumentasjonspraksis, om en retningslinje på ulike samfunnsområder, gjennom utøvelsen av kan-skjønn. Dernest har virksomheter anledning og frihet til, på eget initiativ, å implementere interne regelverk for å forhindre miljølovbrudd, motivert av at forebyggingstiltakene vil kunne føre til en mildere bedømmelse, eller frifinnelse i en eventuell straffesak jf. straffeloven § 48 b bokstav c.

Som nevnt innledningsvis i kapittel 1.1, pågår det i dag en utvikling i det private næringsliv i retning av større fokus på hvilke forebyggingstiltak selskapene selv kan implementere for å forhindre korrupsjon. De senere år har, blant annet konsulentselskaper, utarbeidet ferdige opplegg for helhetlige anti-korrupsjonsprogrammer for store selskap som driver korrupsjonsutsatt virksomhet. I artikkelen til Trond Eirik Schea som også ble presentert innledningsvis, uttales det at store norske selskaper har kommet godt i gang med å etablere anti-korrupsjonsprogrammer.¹⁴⁷ Utviklingen kan oppsummeres med at store selskaper i Norge bruker tid og ressurser på frivillig forebyggende arbeid for å motvirke korrupsjon. Med frivillig forebyggende arbeid menes at tiltakene overskrider de tiltak selskaper er lovpålagt å iverksette. Schea konkluderer med at det strafferettslige foretaksansvaret må fange opp selskapenes anti-korrupsjonsprogrammer på en fornuftig måte, gjennom drøftelsen av momentet i straffeloven § 48 b bokstav c. Foretaksstraffen må, i følge han, gi selskapene et sterkere incentiv til å ha gode anti-korrupsjonsprogrammer, og etterleve dem på en god måte.¹⁴⁸ Spørsmålet om betydningen av et selskaps anti-korrupsjonsprogram har imidlertid ikke blitt satt på spissen i domstolene enda. Utviklingen som Schea drøfter forklarer altså ikke hvorfor Høyesterett, i avgjørelsene vi har gjennomgått, allerede har større fokus på forebyggingstiltak, slik som vi så i for eksempel Norconsult-dommen.

¹⁴⁷ Trond Eirik Schea s. 391 og 398.

¹⁴⁸ Trond Eirik Schea s. 399.

Men den pågående utviklingen på korrupsjonsområdet belyser likevel at det foreligger en gjensidig vekselvirkning. Vekselvirkningen er mellom hvilke forebyggende tiltak aktører i det private næringsliv implementer, motivert blant annet av utsikten om å redusere eller unngå et eventuelt straffansvar, og drøftelsen av forebyggende tiltak etter straffeloven § 48 b bokstav c. Høyesteretts grundige og omfattende drøftelser av de forebyggende tiltakene til KPMG, Norcem og Norconsult som vi så i kapittel fire må sees i sammenheng med denne vekselvirkningen. Disse selskapene opererte innenfor bransjer med relativt høy standard på forebyggende praksiser, rutiner, retningslinjer og andre tiltak. Følgelig hadde Høyesterett adgang til å vektlegge disse forebyggingstiltakene. Det foreligger også et stort antall bindende og ikke-bindende regelverk som private aktører er forpliktet av, som også påvirker nivået på det forebyggende arbeidet, og forklarer hvorfor Høyesterett kunne gi større fokus til de forebyggende tiltakene til KPMG, Norcem og Norconsult. Men en nærmere undersøkelse av dette skal ikke foretas her.

Hensikten med å se hen til hva som skjer i det private næringsliv når det gjelder korrupsjonsforebyggende arbeid, er å få frem at det på dette samfunnsområde pågår en utvikling i retning høyere standard på selskapers tiltak for å motvirke korrupsjon. Den underliggende tanken i denne avhandlingen er at det i en kriminalitetsforebyggende sammenheng, kan være ønskelig at det skjer en tilsvarende utvikling på miljøvernområdet.

Spørsmålet i denne rettspolitiske delen av fremstillingen er derfor hvordan en slik utvikling, som vi ser på korrupsjonsområdet, kan oppnås hos selskaper som driver virksomhet som utgjør potensiell fare for miljøkrenkelser. Drøftelsen i det følgende bygger derfor på en forutsetning om at økt fokus på selskapers forebyggende tiltak etter straffeloven § 48 b bokstav c, på sikt vil motivere selskaper til å skjerpe rutiner, retningslinjer og andre forebyggingspraksiser for å forhindre miljølovbrudd. Før det tas stilling til dette skal det i neste kapittel vurderes om det foreligger holdepunkter for at det bør gis like stort fokus til forebyggende tiltak i miljøkriminalitetssaker.

6.3 Bør det fokuseres mer på foretakets forebyggende tiltak i miljøkriminalitetssaker?

På grunnlag av resultatene fra analysene i kapittel fire og fem legger jeg til grunn følgende påstand:

Spørsmålet om foretaket har implementert forebyggende tiltak for å forhindre miljølovbrudd jf. straffeloven § 48 b bokstav c bør gis større og mer detaljert fokus.

Større fokus bør gis fordi det må antas å kunne øke den preventive virkning av foretaksstraffen ytterligere.

Hovedformålet med foretaksstraffen er som kjent å styrke straffebestemmelsenes preventive virkning.¹⁴⁹ Formålet til foretaksstraffen er også lovfestet i straffeloven § 48 b bokstav a som en retningslinje for kan-skjønn. Større fokus på hvilke, og hvor omfattende tiltak foretaket burde ha implementert for å forebygge miljøskaden, vil kunne styrke den preventive virkning som foretaksstraff allerede har til hensikt å oppnå. Påstanden om å korrigere gjeldende rett har dermed forankring i foretaksstraffens legislative begrunnelse.

Videre kan jeg ikke se at det foreligger holdepunkter som tilsier at større fokus på et foretaks forebyggende tiltak i miljøkriminalitetssaker ikke er hensiktsmessig. Straffebestemmelsene i straffeloven §§ 48 a og 48 b hjemler en generell adgang til å holde foretak strafferettslig ansvarlig. Det vil si at foretaksansvaret prinsipielt sett gir lik strafferettslig beskyttelse til de interesser og hensyn som er vernet ved at brudd på dem aktualiserer foretaksstraff. Innenfor rammene av foretaksansvaret kan det derfor ikke være noe i veien for at det innføres juridiske virkemidler som har til hensikt å styrke foretaksstraffens preventive virkning ytterligere. Hvis selskapers implementering av anti-korrupsjonsprogrammer faktisk reduserer risikoen for korrupsjon, vil det etter min mening være ønskelig at det tilrettelegges for at fokuset på forebyggende tiltak økes på miljøområdet. Hvilke juridiske virkemidler som er hensiktsmessige å iverksette skal jeg drøfte nedenfor i kapittel 6.4.

¹⁴⁹ NOU 1989: 11 s. 9 og Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) s. 6 og 7.

Hittil har det blitt hevdet at større vektlegging av retningslinjer, opplæring, instruksjoner, kontroll og andre tiltak vil kunne gi foretak et sterkere incentiv til å forebygge krenkelser av det ytre miljø. Dette impliserer en tilknytning mellom hovedformålet til foretaksstraffen, og adgangen til å ta i betraktning foretakets forebyggende tiltak når det vurderes om straffansvar er hensiktsmessig etter straffeloven § 48 b bokstav c. I det følgende skal jeg derfor foreta en normativ vurdering av hvorfor nettopp større vektlegging av momentet i straffeloven § 48 b bokstav c er egnet til å øke den preventive effekt av foretaksstraff. Vurderingen jeg skal foreta i det følgende forutsetter kjennskap til foretaksstraffens legislative begrunnelse, og jeg vil derfor minne om at foretaksstraffens formål og begrunnelse ble presentert i kapittel 2.1.

Det kan for det første hevdes at retningslinjen i straffeloven § 48 b bokstav c har en litt annen karakter enn de øvrige momentene som er listet opp i straffeloven § 48 b. Det skyldes at beslutningssystemet i en bedrift på eget initiativ kan iverksette forebyggende tiltak, motivert av bevisstheten om at foretaket derved kan redusere eller unngå et eventuelt straffansvar. Det må derfor kunne antas at det foreligger en direkte tilknytning mellom den psykologiske virkning som foretaksstraff er ment å oppnå, og hvilke forebyggende tiltak som faktisk blir iverksatt av beslutningssystemet i et foretak.

Fra dette perspektivet må større fokus på retningslinjen i straffeloven § 48 b bokstav c være egnet til å styrke motivasjonen til å forhindre miljølovbrudd. Da selskap har større innflytelse på hvordan påtamyndigheten og domstolene vil vurdere dette momentet i en straffesak, kan det dessuten tenkes at større vektlegging av retningslinjen i bokstav c er bedre egnet til å øke den preventive virkning sammenlignet med de øvrige momentene i straffeloven § 48 b.

Uttalelser som synes å gi støtte til synspunktet om at det foreligger en tilknytning mellom foretaksstraffens formål og retningslinjen i straffeloven § 48 b bokstav c foreligger i flere rettskilder. For det første skal nevnes en uttalelse fra straffelovkommisjonen. Kommisjonen uttaler at ved avgjørelsen av om straffansvar skal ilegges skal det særlig tas hensyn til: ”i hvilken grad foretaket hadde mulighet til å hindre lovbruddet ved bedre retningslinjer, instruksjon, opplæring, kontroll eller andre tiltak ... *Den preventive effekten av straff vil være liten hvis foretaket ikke har særlig store påvirkningsmuligheter for å forhindre gjentakelser.*” (min uth).¹⁵⁰

¹⁵⁰ NOU 1989: 11 s. 19.

Videre kan nevnes straffesaken mot KPMG gjengitt i Rt. 2008 s. 996. Det sentrale spørsmålet i saken var om KPMG skulle idømmes foretaksstraff for en ansvarlig revisors brudd på regnskapsloven og revisorloven. Både tingretten og flertallet i lagmannsretten hadde konkludert med at allmennpreventive grunner ikke talte for foretaksstraff. Mindretallet i lagmannsretten kom derimot til at allmennpreventive hensyn tilsa ileggelse av foretaksstraff, til tross for at det ikke kunne påvises konkrete tiltak som selskapet burde ha hatt for å forhindre forgåelsene. Førstvoterende siterer mindretallet som uttalte blant annet: "I tillegg er det slik at muligheten for å bli utsatt for straffesanksjoner uten at det har vært noe å bebreide foretaket vil gi et sterkere incitament enn ellers til å forhindre lovovertridelser. Mindretallet ser dette som den sentrale begrunnelsen for foretaksstraffen."¹⁵¹ For ordens skyld ble spørsmålet om selskapet kunne bebreides vurdert med utgangspunkt i straffeloven § 48 b bokstav c. Førstvoterende gir deretter følgende bemerkning om mindretallets begrunnelse:

”Mindretallet peker her på en side ved prevensjonshensynet som ikke må oversees, nemlig den virkning som består i en stadig innskjerping og oppstramming av rutiner, instruksjer og retningslinjer. Jeg vil anta at bevisstheten om en mulig straffereaksjon for foretaket ved at disse ikke blir etterlevd, vil skjerpe årvåkenheten både mot den interne oppfølging og i forholdet til klientene. Den vil dessuten bidra til å rette oppmerksomheten mot hva som kan være særlige risikosituasjoner, og som derfor lett kan aktualisere foretaksstraff.”¹⁵²

Et lignende resonnement fremgår av Høyesteretts begrunnelse i Rt. 2013 s. 312. Det sentrale spørsmålet i saken var om et boligselskap skulle idømmes foretaksstraff fordi en isklump hadde ramlet ned fra en gesimskasse på et tak, og skadet en person alvorlig. Ved avgjørelsen av spørsmålet om foretaksstraff burde idømmes uttaler førstvoterende: ”Straffeloven § 48 b nevner flere hensyn som skal tillegges vekt, blant annet prevensjonshensynet. Straffansvar for gårdselskapet kan nok medvirke til å innskjerpe betydningen av gode inspeksjons- og rydderutiner.”¹⁵³ Men det dreide seg imidlertid om en konkret vurderingssvekt av et slag som

¹⁵¹ Rt. 2008 s. 996 (avsnitt 34).

¹⁵² Rt. 2008 s. 996 (avsnitt 36).

¹⁵³ Rt. 2013 s. 312 (avsnitt 39).

”foretakets ledelse ikke godt kunne forventes å skulle ha forebygget gjennom mer utførlige instruksjer.”¹⁵⁴

Det interessante ved disse uttalelsene er at tilknytningen mellom foretaksstraffens preventive virkning og foretakets forebyggende tiltak etter straffeloven § 48 b bokstav c eksplisitt legges til grunn.

I forarbeidene til den nye straffeloven kommer dette synspunktet klart til uttrykk.

Departementet uttaler følgende om retningslinjen i straffeloven § 48 b bokstav a: ”Ønsket om å heve standarden innen en bransje, utgjør en annen side av straffens preventive virkning.

Gjennom en foretaksstraff gjøres det klart at bransjen for å unngå straffansvar i fremtiden må skjerpe sin praksis, sine rutiner mv.”¹⁵⁵ Videre heter det om straffeloven § 48 b bokstav c:

”Foretakets mulighet for å forebygge overtredelsen ved retningslinjer, instruksjon, opplæring, kontroll eller andre tiltak er også av betydning, jf. *bokstav c*. Dette momentet har nær sammenheng med den preventive effekten av straff, jf. bokstav a. Straffen kan neppe sies å ha en preventiv effekt dersom foretaket ikke har mulighet til å forebygge tilsvarende straffbare handlinger i fremtiden. Momentet vil ha stor betydning for vurderingen av straffverdigheten.”¹⁵⁶

Det er etter dette klart at momentet i straffeloven § 48 b bokstav c har nær sammenheng med foretaksstraffens preventive virkning. Uttalelsene tilsier at det er adgang til å begrunne økt vektlegging av forebyggende tiltak etter straffeloven § 48 b bokstav c, ut fra et synspunkt om at det må antas å styrke foretaksstraffens preventive effekt. I tillegg synes uttalelsene i forarbeidene til den nye straffeloven å antyde at foretaksstraff kan anvendes i den hensikt å heve standarden på forebyggingstiltak innenfor en bransje.

Videre skal riksadvokatens mål- og prioriteringsrundskriv nevnes kort. Alvorlig miljøkriminalitet som rammer det ytre miljø har vært en prioritert sakstype i straffesaksbehandlingen fra 2000 og frem til 2015.¹⁵⁷ Prioritering innebærer at sakene skal gis forrang ved politidistriktets straffesaksbehandling dersom det er knapphet på ressurser, og de

¹⁵⁴ Rt. 2013 s. 312 (avsnitt 39).

¹⁵⁵ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 432.

¹⁵⁶ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 432.

¹⁵⁷ For fullstendig oversikt over mål- og prioriteringsrundskrivene se riksadvokatens hjemmeside:

<http://riksadvokaten.no/no/dokumenter/rundskriv/>

skal oppklares så langt råd er.¹⁵⁸ Følgelig er det klart at bekjempelse av miljøkriminalitet har høy prioritering i kriminalitetsbekjempelsen. I lys av dette er tiltak som kan effektivisere bekjempelsen av miljøkriminalitet trolig ønskelig.

Videre fikk regnskapsloven ved lov 19. april 2013 nr. 15 tilføyed en ny bestemmelse i § 3-3 c. Paragrafen pålegger store foretak som har retningslinjer, prinsipper, prosedyrer og standarder for å integrere hensynet til menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter, sosiale forhold, det ytre miljø og bekjempelse av korrupsjon i sin daglige drift, å redegjøre for disse i årsberetningen jf. regnskapsloven § 3-3 c første ledd, andre ledd og femte ledd. Bestemmelsen lovfester altså plikten til å rapportere om samfunnsansvar (Corporate social responsibility - CSR). Samfunnsansvar kan forklares som ”bedriftens integrasjon av sosiale og miljømessige hensyn i sin daglige drift på frivillig basis, utover å overholde eksisterende lover og regler i det landet man opererer.”¹⁵⁹ Det er imidlertid ikke lovfestet krav om at store foretak skal arbeide med samfunnsansvar.¹⁶⁰ Det fremgår videre av forarbeidene at bestemmelsen er et utslag av et ønske om å skape økt bevissthet om samfunnsansvar både i privat og offentlig virksomhet.¹⁶¹

Denne bestemmelsen berører riktignok ikke problemstillingene i denne avhandlingen direkte, men den hører til rettsområder som er nært forbundet med tematikken her. Et par poeng er derfor verdt å merke seg. For det første angis hensynet til det ytre miljø på lik linje med hensynet til bekjempelse av korrupsjon jf. regnskapsloven § 3-3 c. For det annet viser forarbeidene til bestemmelsen ”tydelig at regjeringen er opptatt av næringslivets samfunnsansvar”.¹⁶² Samlet sett illustrerer regnskapsloven § 3-3 c og dokumentene som ligger til grunn for innføringen av bestemmelsen, at det er en pågående utvikling både på norsk, europeisk, og internasjonalt nivå i retning større oppmerksomhet rundt selskapers etiske og moralske ansvar for samfunnet og miljøet det opererer i.

¹⁵⁸ Rundskriv nr. 1/2015 Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i 2015 – Politiet og statsadvokatene s. 8.

¹⁵⁹ Trond Eirik Schea s. 390.

¹⁶⁰ Prop.48 L (2012-2013) Endringer i regnskapsloven og enkelte andre lover (rapportering om samfunnsansvar mv.) s. 16.

¹⁶¹ Prop.48 L (2012-2013) s. 6 og St.meld nr. 10 (2008-2009) Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi s. 6.

¹⁶² Hans Robert Schwencke, ”Samfunnsansvarsrapportering – et regnskapsrettslig og dansk perspektiv”, *Magma*, 2013 nr. 2 s. 62-64.

Konklusjonen er etter dette at fokuset på et foretaks forebyggende tiltak etter straffeloven § 48 b bokstav c bør bli større og mer detaljert i saker om foretaksstraff for miljøkriminalitet.

For å kunne oppnå dette bør det imidlertid innføres rettslige virkemidler som kan igangsette den ønskede utviklingen. Spørsmålet som skal drøftes i neste og siste kapittel i avhandlingen er derfor hvilke rettslige virkemidler som bør innføres for å styre utviklingen av gjeldende rett i ønsket retning.

6.4 Hvilke rettslige virkemidler bør innføres for å øke fokuset på forebyggende tiltak i saker som gjelder miljøkriminalitet?

En mulighet kan være at lovgiver vedtar en lovregulering av den frie skjønnsmessige vurderingen som skal foretas etter straffeloven § 48 a jf. § 48 b. Mer konkret vil det si at en angivelse av hvordan momentet i straffeloven § 48 b bokstav c skal vurderes og vektas i saker som gjelder miljølovbrudd, kan tilføyes til lovteksten i straffeloven § 48 b.

Men det strafferettslige foretaksansvaret rammer imidlertid flere typer lovbrudd enn brudd på miljølovgivning. Av denne grunn er en regulering av hensiktsmessighetsvurderingen kun i saker om miljøkriminalitet utelukket. Videre er det neppe forenelig med den generelle og dynamiske utformingen av straffeloven §§ 48 a og 48 b å innføre en detaljregulering av kan-skjønn. Dagens utforming er trolig nødvendig for at påtalemyndigheten og domstolene skal kunne ta i betraktning skiftende faktiske og rettslige omstendigheter i hver enkelt straffesak. Endelig har ikke lovgiver vedtatt en detaljregulering av kan-skjønn i bestemmelsene om foretaksstraff i den nye straffeloven jf. straffeloven §§ 27 og 28.

Det andre forslaget krever ingen lovendring og kan derfor innføres innenfor rammene som lovteksten i straffeloven §§ 48 a og 48 b fastsetter. Da avgjørelsen av om foretaket bør straffes er overlatt til påtalemyndigheten og domstolenes frie skjønnsutøvelse synes det nærliggende at utviklingen av gjeldende rett overlates til disse myndigheter. I første omgang kan påtalemyndighet, og dernest domstoler, skjerpe fokuset på forebyggende tiltak i avgjørelsen av om foretaket bør straffes. Høyesterett kan eksempelvis legge til rette for

utviklingen ved å drøfte foretakets forebyggende tiltak like grundig, og omfattende slik vi så at Høyesterett gjorde i avgjørelsene mot KPMG, Norcem og Norconsult.

Men på den annen side er det forebyggingstiltakene virksomheten faktisk hadde som forsyner Høyesterett med omstendigheter som kan tas i betraktning når straffespørsmålet avgjøres. I straffesaken mot KPMG ser vi med andre ord at Høyesterett kan stille krav om at KPMG burde ha sørget for at de skriftlige retningslinjene m.m. faktisk ble etterlevd, nettopp fordi selskapet allerede hadde omfattende interne regelverk. Denne gjensidige vekselvirkningen gjør det derfor betenkelig å overlate utviklingen av gjeldende rett til påtalemyndigheten og Høyesterett. Høivik skriver at dersom foretakets bevisføring for at dets organisatoriske tiltak er straffriende gis for stor gjennomslagskraft ”kan dette få den uheldige effekt at foretaket selv kan bestemme rekkevidden av ansvaret gjennom utformingen av sitt interne regelverk.”¹⁶³ Høivik drøfter riktignok spørsmålet om straffeloven § 48 a inneholder et tilleggsvilkår om systemsvikt.¹⁶⁴ Uttalelsen er derfor ikke direkte relevant. Den gjelder likevel et beslektet spørsmål siden systemsvikt refererer til manglende implementering av organisatoriske tiltak for å motvirke lovbrudd. Poenget er at dersom påtalemyndighet og Høyesterett i fremtidige straffesaker om miljøkriminalitet skal skjerpe fokuset på forebyggende tiltak, vil det kunne gi lignende uheldig effekt som Høivik nevner. Selskap vil gjennom utformingen av sitt interne regelverk kunne yte påvirkning på Høyesteretts vurdering av momentet i straffeloven § 48 b bokstav c. Som ytterste konsekvens kan tenkes at selskapenes eget frivillige forebyggende arbeid vil påvirke rekkevidden av straffansvaret.

Forslaget er også problematisk sett opp mot kravene som følger av det strafferettslige legalitetsprinsippet som er knesatt i Grunnloven § 96 første ledd. Legalitetsprinsippet stiller krav om hjemmel i formell lov for å kunne straffe. Folkesuverenitetsprinsippet og maktfordelingsprinsippet er to av prinsippene som legalitetsprinsippet er forankret i.¹⁶⁵ Svært forenklet forklart består individets beskyttelse mot maktmisbruk fra staten i at den primære lovgivningskompetanse tilligger Stortinget, som består av folkevalgte representanter, og derved gir vedtatt lovgivning demokratisk forankring.¹⁶⁶ Det betyr videre at ”[d]en enkelte dommer har ikke kompetanse til å trekke opp grensen for hva som skal være straffbart – dette

¹⁶³ Knut Høivik s. 204 og 205.

¹⁶⁴ Knut Høivik s. 201-216.

¹⁶⁵ Nicolai Vogt Skjerdal, ”Hva betyr ”klar lovhjemmel”? Legalitetsprinsippet som grunnprinsipp og nyansert rettsregel”, *Jussens venner*, 2001 s. 337-362 (s. 341).

¹⁶⁶ Nicolai Vogt Skjerdal s. 341.

må bestemmes av lovgiver.”¹⁶⁷ Satt på spissen er poenget at større vektlegging av foretakets forebyggende tiltak, i skjønnsutøvelsen under straffesaken, kan påvirke grensen for hva som er straffbart etter straffeloven § 48 a jf. § 48 b. Tatt i betraktning at retningslinjen i straffeloven § 48 b bokstav c er sentral under hensiktsmessighetsvurderingen, er det derfor problematisk at Høyesterett skal utvikle gjeldende rett i retning av strengere krav til selskapene i miljøkriminalitetssaker. En slik utvikling bør lovgiver iverksette.

Uløselig forbundet med prinsippene om maktfordeling og folkesuverenitet er hensynet til forutberegnelighet, som også springer ut av det strafferettslige lovkravet.¹⁶⁸ Det vil bli enklere for foretak å forutberegne egen rettsstilling dersom lovgiver innfører større vektlegging av forebyggende tiltak, sammenlignet med situasjonen hvor påtalemyndighet og Høyesterett skjerper fokuset gjennom rettspraksis. Det vil dessuten sikre hensynet til lik behandling dersom alle foretak, som driver virksomhet som potensielt har miljøskadelige virkninger, pålegges å innføre lignende tiltak av lovgiver. Sammenligningsvis kan ulik praksis, innenfor lignende bransjer, utvikle seg dersom påtalemyndighet og Høyesterett skal drive den ønskede utviklingen fremover.

Avhandlingens gjennomgående referering til selskapers implementering av anti-korrupsjonsprogrammer gjør det naturlig å se hen til de bakenforliggende mekanismene som igangsatte utviklingen. Sentralt i denne pågående utviklingen er den britiske korrupsjonsloven Bribery Act, som ble vedtatt i 2010.¹⁶⁹ Utviklingen kan forenklet forklares som at fremveksten og innføringen av ulike rettsregler, både på europeisk og internasjonalt nivå, har tvunget norske selskaper som opererer i utlandet til å implementere anti-korrupsjonsprogrammer.¹⁷⁰ Det bør derfor benyttes et rettslig virkemiddel som kan igangsette en tilsvarende endring på miljørettens område. Den tredje muligheten er følgelig at lovgiver kommer på banen og vedtar en lov som regulerer hvilke og hvor omfattende tiltak et foretak må implementere for å forebygge ulovlig skade på miljøet.

¹⁶⁷ Asbjørn Strandbakken, ”Grunnlovens § 96”, *Jussens venner*, 2004 s. 166-215 (s. 190 og 191).

¹⁶⁸ Nicolai Vogt Skjerdal s. 341.

¹⁶⁹ Trond Eirik Schea s. 396. The Bribery Act 2010 Guidance, se:

<https://www.gov.uk/government/publications/bribery-act-2010-guidance>.

¹⁷⁰ For fullstendig oversikt over denne utviklingen jf. Trond Eirik Schea, ”Selskapsstyring og antikorrupsjon. Hvordan skal selskaper styres for å unngå korrupsjon?”, *Artikkel i referat fra nordisk juristmøte*, 2014 s. 389-399.

Hvitvaskingsloven har som formål å ”forebygge og avdekke transaksjoner med tilknytning til utbytte av straffbare handlinger” jf. hvitvaskingsloven § 1.¹⁷¹ Hvitvaskingsloven pålegger rapporteringspliktige å foreta en rekke tiltak i forbindelse med transaksjoner. Det fremgår av hvitvaskingsloven § 2 jf. § 4 at ”rapporteringspliktige” omfatter svært mange aktører i det private næringsliv, inkludert profesjonsutøvere som advokater og revisorer. Ved etableringen av et nytt kundeforhold må rapporteringspliktige blant annet registrere opplysninger om kunden, og bekrefte kundens identitet på grunnlag av gyldig legitimasjon jf. hvitvaskingsloven § 6 første ledd nr. 1 jf. § 7 første ledd nr. 1 og 2.

Fra dette følger for det første at hvitvaskingsloven har et preventivt formål. Påstanden om at det bør fokuseres mer på forebyggende tiltak er jo også begrunnet med at den preventive virkning av foretaksstraff vil bli styrket. For det annet pålegges rapporteringspliktige å utføre tiltak i forkant av transaksjoner. Lignende er det i mine øyne hensiktsmessig å kreve at foretak i forebyggende øyemed innfører tiltak for å identifisere, og analysere risiko for miljøskade, og deretter iverksette tiltak for å forhindre miljøskade.

Brudd på et utvalg av bestemmelsene i hvitvaskingsloven er sanksjonert med straff jf. hvitvaskingsloven § 28. Det innebærer at brudd på hvitvaskingsloven utgjør selvstendig grunnlag for foretaksstraff etter straffeloven §§ 48 a og 48 b. På dette punkt er det imidlertid etter min mening ikke hensiktsmessig å ta utgangspunkt i hvitvaskingsloven. Det synes å være tilstrekkelig at selskapers manglende implementering av forebyggende tiltak sanksjoneres med administrative sanksjoner som eksempelvis tvangsmulkt. Hvitvaskingsloven hjemler for øvrig også ileggelse av tvangsmulkt jf. hvitvaskingsloven § 27.

Etter dette ser vi at hvitvaskingsloven er utformet på en slik måte at det kan være hensiktsmessig å se til den for inspirasjon, dersom en lov som pålegger foretak å ha forebyggende tiltak mot miljølovbrudd skal utformes. Det tredje forslaget har etter min mening de beste grunner for seg. Lovregulering av hvilke forebyggende tiltak foretak må implementere for å unngå miljøkrenkelser vil sikre likhetshensyn, da en slik lov vil bidra til at det utvikles lik forebyggende praksis innenfor sammenlignbare bransjer. Lik forebyggingspraksis vil igjen kunne gi økt forutberegnelighet når selskapers straffansvar skal vurderes etter retningslinjen i straffeloven § 48 b bokstav c. Endelig kan det også nevnes at

¹⁷¹ Lov 6. mars 2009 nr. 11 om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering mv. (hvitvaskingsloven).

det vil harmonere best med det strafferettslige legalitetsprinsippet at det vedtas en ny lov som pålegger foretak å implementere forebyggende tiltak.

Konklusjonen er følgelig at utviklingen i retning av større fokus på foretakets forebyggende tiltak i miljøkriminalitetssaker bør igangsettes ved å vedta en ny lov. Gjennom ny lovgiving vil selskaper få økt incentiv til å implementere tiltak for å forebygge miljøkriminalitet.

Kilder

Norske lover

- Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven)
- Lov 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov (straffeloven)
- Lov 20. desember 1974 nr. 73 om dyrevern, opphevet.
- Lov 13. mars 1981 nr. 6 om vern mot forurensninger og om avfall (forurensningsloven)
- Lov 17. juli 1998 nr. 56 om årsregnskap m.v. (regnskapsloven)
- Lov 15. januar 1999 nr. 2 om revisjon og revisorer (revisorloven)
- Lov 24. november 2000 nr. 82 om vassdrag og grunnvann (vannressursloven)
- Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven)
- Lov 16. februar 2007 nr. 9 om skipssikkerhet (skipssikkerhetsloven)
- Lov 6. mars 2009 nr. 11 om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering mv.
(hvitvaskingsloven)
- Lov 19. juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven)

Forarbeider

- NOU 1983: 57 Straffelovgivningen under omforming
- NOU 1989: 11 Straffansvar for foretak
- Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) Om lov om endringer i straffeloven m.m. (straffansvar for foretak)
- Ot.prp. nr. 92 (1992-1993) Om lov om endringer i straffeloven (generalklausul om miljøkriminalitet)
- Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) Om lov om straff (straffeloven)
- St.meld nr. 10 (2008-2009) Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi
- Prop.48 L (2012-2013) Endringer i regnskapsloven og enkelte andre lover (rapportering om samfunnsansvar mv.)

Rettspraksis

Høyesterett

- Rt. 1993 s. 459
- Rt. 1996 s. 1065
- Rt. 1998 s. 652

Rt. 1998 s. 2011
Rt. 2000 s. 1451
Rt. 2000 s. 2023
Rt. 2002 s. 1312
Rt. 2004 s. 1449
Rt. 2007 s. 1684
Rt. 2008 s. 996
Rt. 2009 s. 1079
Rt. 2009 s. 1595
Rt. 2010 s. 1608
Rt. 2011 s. 1738
Rt. 2012 s. 65
Rt. 2012 s. 770
Rt. 2013 s. 312
Rt. 2013 s. 684
Rt. 2013 s. 1025

Lagmannsrettene

LH-2002-963
LE-2004-5411
LH-2012-194001

Litteratur

Bøker

Andenæs, Johs, Magnus Matningsdal og Fredrik Rieber-Mohn, *Alminnelig strafferett*, 5. utgave (Oslo 2004).

Høviskeland, Hans Tore, Rune B. Hansen og Jørn Holme, *Hva er miljøkriminalitet? Håndbok i bekjempelse av miljøkriminalitet* (Oslo 2005).

Hambro, Cathrine, *Praktisk miljørett* (Bergen 2006).

Bugge, Hans Chr., *Lærebok i miljøforvaltningsrett*, 3. utgave (Oslo 2011).

Høivik, Knut, *Foretaksstraff. En analyse av ansvarskonstruksjonen og dens historiske, rettspolitiske og moralske forutsetninger* (Oslo 2012).

Artikler

Rieber-Mohn, Georg Fr., ”Miljøkriminalitet – med vekt på krenkelser av det ytre miljø”, *Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskap*, 1989 s. 5-16.

Vogt Skjerdal, Nicolai, ”Hva betyr ”klar lovhjemmel”? Legalitetsprinsippet som grunnprinsipp og nyansert rettsregel”, *Jussens venner*, 2001 s. 337-362.

Strandbakken, Asbjørn, ”Grunnlovens § 96”, *Jussens venner*, 2004 s. 166-215.

Fougner, Jan, ”Gir mer straff færre alvorlige arbeidsulykker?”, *Lov og Rett*, 2013 s. 131-151.

Schwencke, Hans Robert, ”Samfunnsansvarsrapportering – et regnskapsrettslig og dansk perspektiv”, *Magma*, 2013 nr. 2 s. 62-64.

Schea, Trond Eirik, ”Selskapsstyring og antikorrupsjon. Hvordan skal selskaper styres for å unngå korrupsjon?”, *Artikkel i referat fra nordisk juristmøte*, 2014 s. 389-399.

Andre kilder

Rundskriv nr. 1/2015 Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i 2015 – Politiet og statsadvokatene.

Fullstendig oversikt over mål- og prioriteringsrundskrivene på riksadvokatens hjemmeside: <http://riksadvokaten.no/no/dokumenter/rundskriv/>

Magnus Matningsdal, Kommentarer til straffeloven, Rettsdata norsk lovkommentar, mai 2015: <http://abo.retsdata.no/browse.aspx?sDest=gL19020522z2D10z2EzA748A>

Definisjon av miljøkriminalitet på hjemmesiden til ØKOKRIM:

<http://www.okokrim.no/definisjon-miljokriminalitet>

The Bribery Act 2010 Guidance: <https://www.gov.uk/government/publications/bribery-act-2010-guidance>

